

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2011 – 2014

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

autor

LAURA HANNAH VYORALOVÁ

MANŽELSTVÍ V CÍRKEVNÍM PRÁVU

Praha 2014

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Aleš BŘÍZA

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2011 - 2014

BACHELOR THESIS

Name and surname

Laura Hannah Vyoralová

Title

MARRIAGE IN THE CANON LAW

Prague 2014

The Bachelor Thesis Supervisor:

PhDr. Aleš BŘÍZA

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 2 .2. 2014

Laura Hannah Vyoralová.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu bakalářské práce panu

PhDr. Alešovi BŘÍZOVÍ za cenné rady a metodické vedení práce.

Laura Hannah Vyoralová

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problémem manželství v církevním právu. Práce vychází z definice pojmu manželství jako takového a zkoumá vývoj instituce manželství v církevním právu z historického pohledu. V hlavní kapitole se představuje základní norma církevního práva - Kodex Iuris Canonici, jehož kánony týkající se manželství slouží jako základ této práce. S jejich využitím se formuluje podstata manželství jako součást služby církve, uvádějí se podmínky, příprava, postupy a forma uzavírání manželství, stejně jako další právní okolnosti, které s manželstvím v církevním právu souvisejí. V závěru jsou shrnuty získané poznatky a provedena analýza, jakým způsobem a s pomocí jakých podkladů byla práce vytvořena.

Klíčové pojmy

církevní právo, dispenz, monogamie, nedokonané manželství, pastore, petrovske privilegium, polygamie, smíšená manželství, uzavření manželství, zneplatnění manželství, zplatnění manželství

Annotation

The bachelor thesis deals with the problem of marital status in the Canon Law. It is based on the definition of the marriage and focuses on the development of the marriage institution from the historical point of view. In the main chapter there is presented the principal norm of the Canon Law - Codex Iuris Canonici. Its canons concerning the marriage serve as the basis for this work. Owing to them the basis of the marriage is meant as a component part of Canon Service. There are mentioned conditions, preparations, process and the way of marrying as well as some other factors connected with the marriage in the Canon Law. At the end the acquired knowledge of the work is summarized, the analysis is made and main sources for writing this work are presented.

Key words

Canon Law, convalidation of marriage, dispensation, invalidation of marriage, mixed marriages, monogamy, pastoral care, preparation, Privilegium Petrinum, polygamy, to marry, unaccomplished marriage.

OBSAH

ÚVOD	9
------------	---

TEORETICKÁ ČÁST	13
-----------------------	----

1 MANŽELSTVÍ A CÍRKEVNÍ PRÁVO V HISTORICKÉ PERSPEKTIVĚ	13
--	----

1.1 K definici pojmu manželství	13
1.2 Manželství jako společenský fenomén	14
1.3 K náboženskému aspektu manželství: polygamie podle Bible?	16
1.4 Antické zdroje křesťanského manželství	17
1.5 Manželství ve Starém zákoně a v judaismu	19
1.6 Manželství v křesťanském náboženství	22
1.6.1 Manželství v Novém zákoně	22
1.6.2 Manželství v průřezu dvou tisíc let dějin křesťanství	25
1.6.3 Manželství v současné Římskokatolické církvi	29

PRAKTICKÁ ČÁST	32
----------------------	----

2 CODEX IURIS CANONICI A MANŽELSTVÍ	32
---	----

2.1 Struktura CIC, kánony týkající se manželství obecně	32
2.2 Manželství jako součást služby církve	33
2.2.1 Instituce manželství v CIC	33
2.2.1.1 Pastorační příprava	34
2.2.1.2 Forma uzavření manželství	35
2.2.1.3 Zneplatňující překážky uzavření manželství	36
2.2.1.4 Účinky manželství	38
2.2.1.5 Tajné manželství	39
2.2.2 Smíšená manželství – matrimonia mixta	39
2.2.3 Řízení ve věcech manželských	41
2.2.3.1 Zneplatnění manželství	42
2.2.3.2 Zplatnění manželství	44
2.2.4 Nerozlučitelnost manželství v Římskokatolické církvi a CIC	
– „Co Bůh spojil člověk nerozlučuj“	45
2.2.4.1 Jaké jsou důsledky křesťanského rozvodu?	46
2.2.4.2 Je nerozlučitelnost v manželství úkolem na celý život?	47
2.2.4.3 Může se křesťan rozhodnout pro druhé manželství po rozvodu?	50

3 DISKUSE	52
4 ZÁVĚR	56
SEZNAM POUŽITÝCH CIZÍCH SLOV	64
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	66
Seznam použitých českých zdrojů	66
Seznam použitých zahraničních zdrojů	67
Seznam použitých internetových zdrojů	67
Seznam ostatních zdrojů	67
SEZNAM OBRÁZKŮ	00
Obrázek 1: Naše svatba	47
Obrázek 2 Naše svatba	48

ÚVOD

Manželství v církevním právu je lákavé a pozoruhodné téma, které představuje výzvu pro každého, kdo se jím rozhodne zabývat. Předně jde o tematiku právní, kterou je ovšem vhodné zkoumat v různých perspektivách a souvislostech – kulturních, historických, sociologických, religionistických či etnografických, jakkoliv mi požadovaný rozsah a žánr bakalářské práce neumožňuje detailní výklad každé z nich v jejich vzájemné provázanosti. Přesto jsem se rozhodla před úhlem pohledu ze současnosti, který by pouze analyzoval současnou podobu matrimoniální tematiky v platném **Kodexu kanonického práva (Codex Iuris Canonici, CIC)**, aniž by však umožňoval hlubší vysvětlení procesu, jímž církevní právo dospělo do své současné podoby, dát přednost vývojové perspektivě, která podle mého mínění lépe umožňuje osvětlit nejrůznější souvislosti, především pak postupné osvobozování **sekulární justice** od stavu, kdy civilní právo vycházelo z práva církevního a kdy mu bylo silně podřízeno zejména v těch oblastech, které souvisejí s dobovými individuálními i společenskými morálními normami. Ty po staletí určovalo křesťanské náboženství, ve střeoevropském prostoru pak především jeho západní (latinská) římskokatolická forma, pro kterou je manželství posvátným a nerozlučitelným aktem, ba přímo jednou ze sedmi svátostí, o kterých **Římskokatolická církev**¹ věří a vyznává, že „byly založeny již Ježíšem Kristem“.² Mnou zvolená širší, historizující perspektiva ovšem umožňuje, jak se domnívám, upozornit na jistou nesamozřejmost této nauky: některé křesťanské církve – např. pravoslavná či tzv. starobylé orientální církve – totiž řadí manželství rovněž mezi svátosti, avšak netrvají na jeho nerozlučitelnosti³; zatímco jiné, převážně ty, které vzešly z reformace, nerozeznávají jeho svátostný charakter. Velmi rozdílný je rovněž přístup jednotlivých křesťanských protestantských církví k samotnému církevnímu právu. S Římem sjednocené východní katolické církve zavazuje **Kodex kánonů východních církví (Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, CCEO)**, pravoslavná církev závazně přijímá kánony sedmi všeobecných církevních sněmů (koncilů) tisíciletí, zatímco církve vzešlé z reformace se bez samostatných sbírek církevního práva v podstatě obejdou a řídí se jen vlastními

¹ Výraz **Římskokatolická církev (ŘKC)** v textu používám proto, že výraz **katolická církev** nepokládám vzhledem k existenci jiných katolických církví, např. starokatolické, za dostatečně výstižný. Píši-li z důvodů stylistické pestrosti místo o **katolické církvi** či o **katolických věřících**, mám na mysli ŘKC a její členy.

² Srov. např. RAHNER, Karl – VORGRIMMER, Herbert: *Teologický slovník*. Praha: Zvon, 1996, s.326

³ Ta, jak později doložím, není ovšem ani v ŘKC zcela bez výjimky.

církevními řády. Samotný **Kodex kanonického práva**⁴ je pak výslednicí složitého vývoje od kánonů křesťanského starověku a středověku přes CIC z r. 1917 až k jeho nynějšímu platnému znění, schválenému papežem Janem Pavlem II. (1978-2005) v r. 1983. K sepsání jeho nynější platné podoby vedla především potřeba aplikovat na oblast církevního práva věroučné závěry a důsledky II. vatikánského koncilu (1962-1965). Ty se v námi sledované **manželské tématice** nejvýrazněji promítly do uvolnění liturgické praxe v případě tzv. **smíšených manželství (matrimonia mixta)**, a to v duchu koncilem schválené širší účasti Římskokatolické církve v **ekumenickém hnutí (úsilí o jednotu křesťanů)**⁵. Otevřeným problémem, jehož se sice v textu své práce dotýkám, ale který dalekosáhle přesahuje její horizont, je pak otázka, nakolik lze poslední koncil vnímat jako skutečný přelom v dějinách Římskokatolické církve v duchu **aggiornamenta (zdnešnění)**, jež hlásal svolavatel koncilu papež Jan XXIII. (1958-1963), či zda naopak v některých ohledech platný pokoncilní **Kodex** neposiluje autoritářské a triumfalistické prvky římskokatolické tradice, např. zesíleným uplatňováním papežského primátu a plnosti jeho svrchované moci.⁶

Téma manželství v **Kodexu kanonického práva** nelze oddělovat od složité struktury římskokatolického učení a teologie. Ty se odrážejí ve skutečných masách literatury a pramenů, jež se vršily po staletí a jejichž produkce neslábne ani v moderní době, což lze vysvětlit existencí stovek katolických univerzit, teologických fakult, mnoha akademických pracovišť, činností řady římských kongregací a soudních oddělení a v neposlední řadě i celosvětově vysokým počtem římskokatolických křesťanů, jejichž potřeby musí církevní vedení zohledňovat, aby tak naplňovalo povinnosti **učitelského úřadu (magistera)** církve. K přitažlivosti, ale i k náročnosti mnou zvoleného tématu přispívá nejen skutečnost, že jde o literaturu různé kvality a záměru (některé práce jsou zaměřeny církevně právně, jiné pastoračně a další se zabývají systematickou teologií), ale i fakt, že četné příručky a studie ke sledovanému tématu jsou psány v ospravedlňujícím duchu a že jejich autoři, často zkušení a pečliví **církevní právníci (kanonisté)**, spíše vykládají jisté pravdy, než aby je kriticky, s odstupem a v širších souvislostech zkoumali. Vědomí budoucí příslušnosti k akademické obci mě vede k tomu, abych ve své práci zvolila druhý z naznačených postupů, tj. abych literaturu a

⁴ Používám-li pro něj v textu zkratku CIC, pak mám na mysli jeho platné znění z r. 1983, pokud není uvedeno jinak.

⁵ Normativní příručkou v oblasti ekumenické praxe je tzv. *Ekumenický direktář*, vydaný Papežskou radou pro jednotu křesťanů. Srov. *Direktář k provádění ekumenických principů a norem*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1995

⁶ Druhé možnosti by např. odpovídala snaha papeže Benedikta XVI. (2005-2013) o výklad II. vatikánského koncilu v duchu **hermeneutiky kontinuity**, stejně jako jeho pokusy o smír s tradicionalistickými kruhy, které tento koncil otevřeně odmítají.

prameny, s nimiž pracuji, nepřijímala nekriticky. Vedle sekundární literatury, na niž odkazuji v poznámkách a kterou uvádím v závěrečném seznamu literatury, pak pracuji s texty, které přijímám jako primární zdroje – prameny. Vedle **Kodexu kanonického práva**⁷ jde o dokumenty II. vatikánského koncilu⁸, tzv. **Ekumenický direktář**⁹ a o oficiální **Katechismus katolické církve**¹⁰ schválený Janem Pavlem II. v r. 1992. Jako vhodný doplněk k posledně uvedenému pak občas používám konzervativními kruhy v církvi kritizovaný tzv. **Holandský katechismus**, schválený utrechtským arcibiskupem kardinálem Bernardem Alfrinkem v r. 1966.¹¹

Aniž bych pro to měla empirické důkazy v sociologických šetřeních, o kterých ostatně pochybuji, zda vůbec existují, odvažuji se usuzovat, že téma **Manželství v církevním právu** většině populace splyvá jen s praktickou otázkou po formě sňatku: totiž zda zvolit civilní obřad, nebo **mít svatbu v kostele**. Druhá možnost z mnoha důvodů vůbec nemusí být výrazem hluboce prožívané katolické víry snoubenců či alespoň toho z nich, který je katolicky pokřtěný. Rozpad manželství, vedoucí k rozvodu a často i k novému sňatku, je sociologickým jevem dnešní doby, který se nevyhýbá ani těm, kdo byli dříve církevně sezdáni. V této souvislosti není nahodilé, že v **Kodexu** je vedle systematických kánonů, které definují sňatek, jeho podmínky, překážky či platnost, značný prostor věnován i soudním sporům týkajícím se manželství. Zatímco v minulosti se kvůli protiprávnosti jejich stavu snášely na hlavy pomazaných králů z Boží milosti tresty exkomunikace a nad jejich říšemi se vznášel interdikt, v dnešní době se Římskokatolická církev veřejně nevyslovuje k osobnímu životu ani těch vrcholných politických představitelů, kteří jsou jejími členy či jsou jí v politických otázkách (církevní restituce) příznivě nakloněni – nebo ji naopak politicky nepodporují. Ani vůči svým řadovým členům nepálí ze zbraní těžkého kalibru a neoznačuje jejich druhá necírkevní manželství veřejně za konkubinát, ačkoliv si v teorii přisvojuje právo tak činit. Manželské spory se před církevními soudy ovšem vedou i dnes. I v tomto faktu spatřuji praktický význam zvoleného tématu. Důvody, pro které jsem se je rozhodla zkoumat v širších kontextech i s vědomím rizik, které takový postup obnáší, výstižně shrnuje německý teolog a církevní historik Georg Denzler: „*Specialistovi (...) hrozí osamocení,*

⁷ *Codex Iuris Canonici*. Kodex kanonického práva. Úřední znění textu a překlad do češtiny. Praha: Zvon. České katolické nakladatelství, 1994 (dále v poznámkách jen CIC)

⁸ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon. České katolické nakladatelství, 1995

⁹ Viz pozn. č. 5

¹⁰ *Katechismus katolické církve*. Praha: Zvon. České katolické nakladatelství, 1995

¹¹ *Zvěstování víry I.-II. Holandský katechismus*. Praha: Sít, 1994-1996

*izolace, příliš úzký pohled, protože nutně se už sotva dívá dopředu a dozadu, málokdy doprava a doleva, ale koncentruje se na výsek z celku.*¹²

¹² DENZLER, Georg: *Zakázaná slast: Dva tisíce let křesťanské sexuální morálky*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 1999, s. 5

TEORETICKÁ ČÁST

1. MANŽELSTVÍ A CÍRKEVNÍ PRÁVO V HISTORICKÉ PERSPEKTIVĚ

1.1 K definici pojmu manželství

Manželství bývá definováno jako svazek dvou osob, obvykle muže a ženy, který je stvrzen právně i společensky a je regulován zákony, zvyky, názory a postoji, které vymezují jeho privilegia i povinnosti, které z něj vyplývají. Zpravidla je spojeno s plozením dětí, jejich výchovou a péčí o ně. Významnou roli v regulaci manželství hraje i pokrevní příbuzenství. Manželský svazek se stvrzuje sňatkem a nese s sebou právní důsledky označované jako manželské právo. V západní civilizaci je manželství chápáno jako **monogamní vztah**. V této souvislosti je však vhodné upozornit, že tradiční pojetí manželství v některých kulturách nebo náboženstvích umožňovalo nebo nadále umožňuje **polygamii**, kterou se budeme zabývat v dalších kapitolách. Některé etnické skupiny pak praktikují **polyandrii**. Některé právní systémy¹³ a anglojazyčné slovníky a encyklopedie přijaly pojetí manželství jako svazku dvou dospělých osob bez ohledu na pohlaví – **jednopohlavní manželství (same-sex marriage, gay marriage)**.¹⁴ Je proto namístě podotknout, že rozmanitost forem manželského soužití znesnadňuje nalezení obecné definice manželství.

Encyklopedické definice manželství pracují s třemi aspekty: **společenským, právním a náboženským**.

Jako sociální fenomén vystupuje manželství jako dohoda, která se uzavírá před tvářmi společnosti nebo jejího reprezentanta, týká se nejméně dvou osob, sankcionuje sexuální život manželů a legitimizuje jejich potomstvo. Právní aspekt manželství nachází svůj výraz v **manželském právu**, které jako součást **civilního práva**

¹³ Jen v první pol. r. 2013 tak učinily Brazílie, Uruguay, Francie a Nový Zéland. Tento proces zahájilo v r. 2001 Nizozemsko a probíhá i v některých státech USA.

¹⁴ Např. *Webster's dictionary*. Spolupracovnice tohoto nakladatelství Kory Stamper uvádí: „In recent years, this new sense of marriage has appeared frequently and consistently throughout a broad spectrum of carefully edited publications, and is often used in phrases such as same-sex marriage and gay marriage by proponents and opponents alike. Its inclusion was a simple matter of providing our readers with accurate information about all of the word's current uses.” (V posledních letech se tento význam slova marriage často objevuje v širokém spektru opatrně editovaných publikací a je běžně užíván podporovateli i oponenty ve frázích jako manželství stejného pohlaví nebo gay manželství). Účelem začlenění tohoto článku je poskytnout čtenářům odpovídající informace o současném dění ve světě“). <http://www.wnd.com/2009/03/91995/> [cit 2013-06-01]

představuje soubor norem regulujících vznik, trvání a platnost manželství. Náboženský aspekt manželství pak představuje pole pro studium a výklad pravidel, rituálů a posvátného rozměru manželství, v křesťanském pojetí pak i teologie a kultivování manželství. Vlastním tématem této práce je pak průnik obou posledně jmenovaných aspektů manželství v katolické větvi křesťanského náboženství, jak jej představuje CIC, což bude předmětem následujících kapitol. Proto se nyní v krátkém přehledu zastavím u pojmu manželství jakožto společenského fenoménu.

1.2 Manželství jako společenský fenomén

Manželství jako společenský institut se chápe jako **smlouva**, která vytváří nebo obnovuje příbuzenské vztahy. Příbuzenství pak představuje trvalou kvalitu, která spojuje různé skupiny komplikovaným systémem vazeb a generuje rozmanitá práva a povinnosti. V některých kulturách a za určitých okolností může z příbuzenství vyplývat závazek výběru partnera; z mnoha typů příbuzenských vazeb pak vyplývá přísný zákaz jak sexuálních kontaktů (krvesmilstvo), tak i uzavírání manželství pro konkrétní páry. To má svoje důsledky jak pro civilní tak i pro kanonické právo.¹⁵

Institut manželství je znám mezi všemi národy a etnickými skupinami na světě: Naopak nejsou známy žádné lidské skupiny, které by žily bez stálého manželského svazku. Existující klasifikace forem manželství pak zpravidla vycházejí z následujících kritérií:

- pohlaví manželů
- bydliště manželů
- formy nabývání dědictví
- počet osob v manželství
- osob, které rozhodují o výběru manžela nebo manželky
- výběr skupiny, z níž manžel nebo manželka pochází

V případě malých společenských skupin mohou zvyklosti spojené s manželstvím nabývat netypických forem.¹⁶ Relevantními z hlediska CIC jsou z uvedených kritérií pouze pohlaví manželů a počet osob v manželství, i když praktické

¹⁵ Konkrétně *kán. 1091 CIC* mezi zneplatňujícími překážkami pro manželství uvádí pokrevní příbuzenství v **přímé linii (linea recta)** mezi předky a potomky a v **boční linii (linea collateralis)** až do čtvrtého stupně včetně. *Kán. 1078 §3* pak stanoví, že v přímé linii se neuděluje dispens nikdy, stejně jako v boční linii ve druhém stupni.

¹⁶ Příkladem může být tzv. chodící manželství (**walking marriage**, čín. 走婚 *zou hun*) u etnické skupiny Mosuo v Číně, kde manželé trvale bydlí u svých pokrevních příbuzných a manžel svou manželku jen navštěvuje.

ohledy v minulosti vedly církev k respektování historických a kulturních zvyklostí souvisejících i s dalšími kritérii.

Obvyklou formou manželství je manželství muže a ženy, většinou **monogamní (heterosexuální manželství, oboupohlavní manželství)**, někdy označované – často právě v křesťanském prostředí – jako **tradiční manželství** (odtud i výraz **tradiční rodina**). Z hlediska lokalizace manželství (místa bydliště manželů) se rozlišuje **patrilokalita, matrilokalita, bilokalita a neolokalita** – právě ta je spolu s rozšířením tzv. **nukleární rodiny** považována za jeden z projevů historického procesu započatého v 19. století a sociologickou terminologií označovaného jako modernizace. Vedle uvedených forem existuje i řada dalších lokalizací. Při rozlišování forem manželství z hlediska typů dědických práv se nejčastěji používají kategorie **patrilinearity** a **matrilinearity**, i když i zde existuje celá řada dalších typů. Z historického hlediska hrála důležitou roli kategorie tzv. **morganatického manželství** (lat. **matrimonium morganaticum**), kde se dynastické zájmy vládnoucích panovnických rodin a vysoké aristokracie dostávaly do potenciálního střetu s církevním právem, které rozdílné majetkové poměry snoubenců samozřejmě nepovažuje za překážku sňatku.

Co se týče osob rozhodujících o výběru partnera, měli v Evropě do poloviny 20. století rozhodující slovo rodiče. V některých kulturách ženě nepřísluší právo odmítnout připravené zasnuby, např. v arabských zemích nebo v Číně. Krajní případ představuje manželství vynucené hrozbou odplaty včetně zabití. Dodnes se v zemích Blízkého východu, ale i v Evropě (např. mezi imigranty), stává, že mužští členové rodiny se uchýlí k tzv. vraždě ze cti. Církev v minulosti nezpochybňovala rozšířenou praxi zasnub nezletilých dětí v panovnických rodinách, prováděnou jejich rodiči. Ve vztahu ke kritériu skupiny, z níž manželé pocházejí, se rozlišuje mezi **endogamií** (volba na základě příbuzenství či příslušnosti ke klanu, rodu apod., případně ke stejné sociální skupině) a **exogamií**, která spočívá ve výběru partnera jiné národnosti, etnické skupiny, rasy nebo jiného vyznání. K exogamii lze řadit i záměrné hledání partnera s vyšším společenským statusem za účelem zvýšení vlastního.

Z hlediska kritéria počtu manželů se rozlišují dva hlavní typy manželského svazku: svazek **monogamní** a **polygamní**. Variantami polygamie jsou pak **bigamie, mnohoženství (polygynie) a mnohomužství (polyandrie)**. Krajní variantu představuje **polygynandrie (vícečetné manželství)**, kulturními antropology a etology popisovaná spíše u jiných druh primátů (šimpanz Bonobo).

Manželství je rovněž předmětem zájmu mnoha vědních oborů, mezi nimi antropologie, etologie, vývojové psychologie, sociologie či etnografických studií.

1.3 K náboženskému aspektu manželství: polygamie podle Bible?

V evropské či euroamerické civilizaci, která se vyvíjela v terénu, v němž po staletí dominovala židovsko-křesťanská kultura, vyžadující přísnou monogamii, se tento aspekt může jevit jako poměrně odtazitý.¹⁷ V některých misijních oblastech a na územích nábožensky smíšených, typicky v některých afrických státech na linii dotyku katolického křesťanství a islámu, ovšem požadavek monogamie může představovat – a představuje – složitý pastorační problém, a to pro ženaté či vdané konvertity či konvertitky. Polygamii, pro mnohé překvapivě, znal i **Starý zákon**.¹⁸

Nový zákon polygamii vylučuje. Na otázku týkající se manželství Ježíš odpověděl: „*Ten, kdo je stvořil, učinil je od počátku jako muže a ženu a řekl: „Proto muž opustí svého otce a svou matku a přidrží se své manželky, a ti dva budou jedno tělo“*“¹⁹ Apoštol Pavel se k tématu vyslovuje jednoznačně: „*Ať má každý muž svou vlastní manželku a každá žena svého vlastního manžela*“²⁰. Podmínkou pro výkon duchovního úřadu v rané církvi je podle Pavla, aby jeho nositel byl „*mužem jedné ženy*“²¹. Martin Luther schválil tajné dvojí manželství protestantského hraběte Filipa Hessenského, což o několik desetiletí později vedlo otce zasedající na tridentském koncilu k tomu, že v jednom z dvanácti článků o svátosti manželství polygamii zavrhl.²²

S odvoláním na některé pasáže **Starého zákona** a s ohledem na množství žen, které do jeho náboženské společnosti vstupovaly, zavedl **polygamii (plural marriage)** zakladatel Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů, známější pod hovorovým označením **mormoni**, Joseph Smith (1805-1844). Každý muž měl se souhlasem své první manželky podle svých finančních možností povinnost přijmout do své rodiny další ženy. V roce 1890 v době vyhlášení teritoria Utah, začleněného do USA, byl tento zákon zrušen, i když se mormoni pokusili ustavit vlastní stát s názvem **Deseret** ve významu „*úl přičinlivé včely*“²³. Polygamii praktikovaly a praktikují některé skupiny

¹⁷ *Kánon 1055 CIC § 1* předpokládá, že **manželský svazek (matrimonia foedus**, v CIC z r. 1918 **matrimonia contractus**) mezi sebou uzavírají **muž a žena (vir et mulier)**. *Kán 1085* stanoví neplatnost manželství uzavřeného někým, kdo je vázán dřívějším manželstvím, i nedokonaným. K tzv. pavlovskému a petrinskému privilegii viz kap. 2.2.4

¹⁸ *Genesis 4,19; 16,1-4; 29 in: Bible – Písmo svaté, ekumenický překlad, Praha 2004*

¹⁹ *Matouš 19, 4-5*, tamtéž

²⁰ *1. Korintským, 7,2*, tamtéž

²¹ *1. Timoteovii. 3,2*, tamtéž

²² *DENZLER, Georg: Zakázaná slast, s. 86*

²³ S odvoláním na výraz z Knihy Mormon, zakladatelského spisu této náboženské organizace

odtržené od hlavní církve i nadále, což však není případ mormona Mitta Romneye (1947), který v r. 2012 získal nominaci Republikánské strany na post prezidenta Spojených států.²⁴

1.4 Antické zdroje křesťanského manželství

Obecně se při vymezování pojmu soudobé evropské civilizace uvádí, že vychází ze tří hlavních zdrojů – z **antického dědictví**, reprezentovaného postupně řeckou a římskou civilizací, ze **Starého zákona**, jenž i po dvou tisíciletích zůstává posvátnou knihou vyznavačů judaismu, a z **křesťanství**, které samo sebe chápe jako pokračování a završení **starého Izraele**, tedy jako **nový Izrael**, který je v Ježíši Kristu naplněním Božích příslibů daných lidu **Staré smlouvy**. Křesťanství ovšem už svým vznikem i svými dějinami vstoupilo do helénistického světa vrcholné a pozdní antiky. Nový zákon byl napsán řecky a latina, hlavní jazyk římské říše, se na dvě tisíciletí stala oficiálním jazykem západní církve, ale i posvátným jazykem její liturgie. Rozsáhlé oblasti křesťanského Východu, pokrývající zhruba území Byzantské říše, používaly řečtinu jako teologický a bohoslužebný jazyk, kterým vedle některých národních jazyků zůstává v pravoslavném křesťanství podnes. Řecky a latinsky byla napsána většina tzv. **patristické literatury**, tedy literatury církevních otců, která vznikala v 1. polovině 1. tisíciletí a které katolická i pravoslavná církev přikládají velkou váhu. Jakkoliv se křesťanství vyvíjelo v polemice s antikou a často i v opozici vůči ní, přesto nebo právě proto z ní mnohé přejalo, a to i v oblasti, která je předmětem našeho zájmu. Dědictví Řeků, ctitelů múz, se spatřuje především v oblastech, jako je filosofie a různé druhy umění (divadlo, architektura, sochařství), ale také v oblasti učení o státu (pojmy jako monarchie či demokracie jsou převzaty z řečtiny), stěžejním, možná nejvýznamnějším, odkazem starých Římanů zůstává římské právo, které je základem pozdějších právních systémů včetně kanonického práva a jehož obšírná znalost je dosud předpokladem absolutorii na vysokých školách právnického směru. Jaké dědictví tedy zanechala antika v oblasti manželství?

Manželství u Řeků (**gamos**) v nejstarších dobách zanechalo stopy v mytologii. V ní nacházíme pozůstatky polygamie (Zeus měl kromě manželky Héry ještě i řadu milenek, původně snad vedlejších manželek). I Agamemnón má u Homéra vedlejší

²⁴ Málem se tak splnil starý sen Josepha Smithe, že se mormon stane americkým prezidentem. Srov: PUTNA, Martin C.: *Obrazy z kulturních dějin americké religiozity*. Vyšehrad, Praha 2010, s. 175-177.

manželky, jejichž úkolem je péče o dům. Mytologie rovněž dokládá existenci archaické formy vzniku manželství prostřednictvím únosu (Hádes unesl Persefonu).²⁵ V historické době je manželství obvykle monogamní, ale jsou zaznamenány případy polyandrie (několik bratrů má společnou manželku). Rozvod byl legální, ve Spartě bylo dokonce povinností dát se rozvést s neplodnou ženou. Dělo se tak buď po dohodě, anebo na návrh manžela. Druhá možnost připomínala dobovou praxi mezi Izraelity, vůči níž se později křesťanství postavilo do zásadní opozice. Manželství bylo vnímáno jako splnění **trojí povinnosti**: k bohům, ke státu a k rodu. Muži, kteří se odmítali oženit, byli považováni za méně ctné, v Aténách se nemohli stát **archonty** nebo **stratégy** (archón-král, který měl na starost kult bohů, musel tedy být ženatý stejně jako ostatní archonti - v této souvislosti upozorňuji na opačný požadavek kněžského celibátu).

Monogamní institucí bylo i manželství u Římanů, kteří pro ně používali označení **matrimonium**, **nuptiae** a **coniugium**. První z nich je i nyní nejběžnějším pojmenováním manželství v církevní latině, používá jej i CIC a zohledňuje tak vznik tohoto výrazu. Ten ukazuje jeho původ ve slově **mater (matka)** a dokládá tak hlavní funkci manželství, jak ji chápali Římané a jak ji – **mutatis mutandis** - chápou křesťané: muž si bere ženu proto, aby spolu měli děti, a to děti legitimní, vzešlé z legitimního svazku. I v přístupu k legitimitě potomků, jak tuto kategorii chápalo a chápe kanonické právo, které rozlišuje mezi manželskými a nemanželskými dětmi, lze spatřovat dědictví římského práva.²⁶ Ačkoliv právo na sňatek s Římkou bylo udělováno i cizincům, v zásadě šlo o reprodukci římských občanů. Pouze z takového manželství mohou vzejít děti s občanským právem a vzniká **otcovská moc (patria potestas)**. Rozvod byl možný dohodou nebo výpovědí jedné strany, sňatky mezi příbuznými nebyly dovoleny a **provdaná žena, matróna** získávala na společenské prestiži. Některá manželství, označovaná výrazem **confarreatio**, měla slavnostní náboženský ráz a byla prakticky nerozlučitelná, což v pozdějších dobách vedlo k tomu, že tento typ sňatků uzavírali jen kněží. Běžnější formy představovaly **coemptio**, které probíhalo bez náboženského obřadu formou symbolické koupě nevěsty od otce před svědky, a **usus**, při kterém

²⁵ Manželství prostřednictvím únosu nebylo věcí úplně neobvyklou ani v dobách po přijetí křesťanství. Z českých dějin je např. známa epizoda únosu německé šlechtičny Judity (Jitky) ze Schweinfurtu knížetem Břetislavem I. (vládl 1034-1055), zpečetěným následným sňatkem. Kosmova kronika, která knížete příznačně srovnává s „ithackými hrdiny“ a staví ho nad ně, neuvádí, že by vznikly jakékoliv pochybnosti o legitimitě tohoto sňatku. *Kosmova kronika česká*, Odeon, Praha 1975, s. 92-95. *Kán. 1089* platného CIC ovšem zmiňuje únos za účelem sňatku mezi zneplatňujícími překážkami, *leda že by potom žena, osvobozena z moci únosce a nacházející se na místě pro ni bezpečném, sama se dobrovolně rozhodla pro manželství*.

²⁶ *Kánon 1137* definuje manželské děti jako ty, které jsou „počaté nebo narozené z platného nebo domnělého manželství.“ *Kánon 1139* pak stanoví, že nemanželské děti se legitimují následným manželstvím rodičů, nebo reskriptem *Apoštolského stolce*.

žena přešla do mužovy pravomoci formou dobrovolné dohody. Poslední z uvedených forem byla nejčastější, snad i proto, že byla snadno rozlučitelná.²⁷ V rozlišení mezi těmito variantami můžeme spatřovat volnou analogii k nerozlučitému církevnímu a k civilnímu sňatku, tak jak je dnes rozeznávají právní systémy jednotlivých zemí. I Římané rozeznávali institut **konkubinátu (contubernium)**, aniž by této formě soužití připisovali pohoršující význam. Církevní kánony i morální teologie naopak konkubinát ostře odmítají.

Závěrem můžeme konstatovat, že antické stopy v katolickém manželství lze spatřovat v několika oblastech: v jeho převládající **monogamičnosti**, v pojetí **legitimity potomků**, v terminologii i v nerozlučitelnosti slavnostního náboženského sňatku u Římanů, i když nerozlučitelnost církevního manželství má i jiné zdroje v Novém zákoně. Zajímavé pole k úvahám by mohla představovat povinnost být ženat, která platila pro vysoké aténské úředníky odpovědné za provoz náboženského kultu a vůči níž se mohlo křesťanství vymezovat svým požadavkem kněžského celibátu. Tak jako je sňatek překážkou svěcení (**kán. 1041**), je i kněžské svěcení zneplatňující překážkou pro vstup do manželství (**kán. 1087**). Stejně tak je tomu i v případě věčného slibu čistoty u řeholníků (**kán. 1088**). Kněžský celibát má ovšem samozřejmě i jiné zdroje, o jejichž významu a roli se vede dlouhá debata.

1.5 Manželství ve Starém zákoně a v judaismu

Ideálem Izraelitů bylo a je **monogamní manželství**, ačkoliv **Hebrejská bible (Starý zákon)** ani **Talmud** nevylučují polygamii. Ve starověku byl status muže a ženy v manželství blízký **Chammurapiho kodexu** a rodina měla výrazně patriarchální charakter. V době bronzové a železné byla na syropalestinském území monogamie dominující, ale nikoli jedinou formou manželství, jak potvrzují některé biblické příběhy:

1. Příběh o stvoření člověka představuje první pár jako **monogamní manželství**.²⁸ Zatímco linie Seta, třetího syna Adama a Evy, monogamii zachovává, v Kainově linii dochází k odklonu od ní, když si Lámech bere dvě manželky.²⁹

²⁷ Srov. např. KOL: *Slovník antické kultury*, Nakladatelství Svoboda, Praha 1974, s. 370-371

²⁸ *Genesis 2,21-24 in: Bible – Písmo svaté, ekumenický překlad 2004*

²⁹ Tamtéž 4,19

2. V době patriarchů má Abraham na počátku jen jednu manželku, ale kvůli její neplodnosti si bere otrokyni Hagar Kromě nich má konkubínu.³⁰ Patriarcha Jakub si bere dvě sestry Leu a Ráchel,³¹ Ezau má manželky tři.³² V době soudců má Gedeon několik žen³³ a polygamie je legální³⁴, ačkoliv pravděpodobně nebývá příliš častá.
3. V královské epoše panovníci nezřídka vlastní harémy. Teprve mnohem později **Talmud** omezuje počet žen na čtyři pro řadové poddané a osmnáct pro krále. Ovšem **Samuelova kniha** a **Knihy královské**, které pojednávají o tomto období, znají jen jeden takový případ – u Samuelova otce z doby soudců **Knihy proroků** polygamii neznají a manželství ukazují jako symbol smlouvy Hospodina s lidem Izraele.

Král Šalamoun měl údajně 700 manželek a 300 konkubín.³⁵ Tyto počty je ovšem potřeba přijímat jako symbolické obrazy hojnosti a také jako prvek obrazu ideálního krále (panovník měl být velmi zmužilý). Kniha **Leviticus (18,18)** zakazuje sňatky se sestrami, **Deuteronomium (pátá kniha Starého zákona)** reguluje dědické podíly mezi syny různých manželek.

V historii starého Izraele existoval dlouho před Ježíšovým narozením **monogamní étos (mravní základ)**, jehož základem byl příběh o stvoření prvních lidí³⁶, který je nápadně přítomen i v **Knize Přísloví**. Normou mezi Izraelity byla monogamní manželství a harémy vlastnili jen králové. Polygamii zakazuje civilní právo Státu Izrael.

V případě smrti hlavy rodiny starší hebrejské právo ukládalo mladšímu bratrovi závazek oženit se s vdovou, což mělo sloužit zachování majetku rodu.³⁷ Tento úkol byl vymáhán zejména tehdy, když zemřelý starší bratr po sobě nezanechal dědice mužského pohlaví. Takové manželství se označovalo jako **levirát** (z lat. **levir** – manželův bratr) a děti v něm narozené byly pokládány za potomky a dědice zesnulého. Původně byl závazek **levirátu (יִבּוּם, jibbum)** ukládán jen bratrům, kteří bydleli u rodiny nebožtíka, což bylo později rozšířeno i na ty, kteří žili odděleně. Odmítnutí dávalo

³⁰ *Genesis* 25,1 in: tamtéž

³¹ Tamtéž 36, 11

³² Tamtéž 26, 34; 28.9; 36,1-5

³³ *Kniha Soudců. 8,30n* in: Bible – Písmo svaté, ekumenický překlad 2004

³⁴ *Deuteronomium*, tamtéž

³⁵ *1. Korinským*, tamtéž

³⁶ *Genesis* 1,26-31; 2,4-25, tamtéž

³⁷ Proti tomu stojí kán. 1092 CIC, podle kterého „švagrovství“ v přímé linii (affinitas in linea recta) činí manželství neplatným v kterémkoliv stupni.

vdově právo vzít švagrovi sandál a naplivat mu do tváře.³⁸ V pozdějším rabínském judaismu se o levirátu vedly diskuse, ale od vrcholného středověku se nepoužívá a **trestná procedura (chalice)** se vyskytuje jen u některých skupin ortodoxních židů.

Ve starém Izraeli byly dívky povinny zachovávat panenství až do sňatku. Dcery se nacházely pod přísným dozorem otců a do dvanácti let a jednoho dne byly pokládány za nezletilé.³⁹ Izraelité měli složitá pravidla pro zasnuby a dary rodičům, které mohly nabýt i formy práce na poli nebo vojenské služby. Neprovdané dívky byly zahaleny tunikou, která jim zakrývala i obličej, a to tak, že nebylo možno rozeznat rysy tváře.⁴⁰

V judaismu by stejně jako v ostatních tzv. **abrahámovských náboženstvích**, tedy v **křesťanství** a **islámu**, měly být sexuální potřeby orientovány výhradně na manželství a měly by sloužit k plození potomstva a stabilizaci rodiny. Proto jsou odmítány konkurenční předmanželské i mimomanželské vztahy včetně autoerotiky a homosexuálních styků. Konkubinát, jak jsme již ukázali, byl tolerován. Cizoložství bylo zakázáno a v případě žen přísně trestáno, a to dokonce i ukamenováním – smrt hrozila cizoložnici, stejně jako jejímu milenci.⁴¹ Kniha **Numeri** mluví o nevěrné ženě, která by podváděla manžela, třebaže ten by o tom nevěděl a ona nebyla přistižena. Ta měla být podrobena zkoušce a v případě nevěry stižena kletbou: „*Hospodin ať způsobí, aby tvůj klín potratil a břicho ti nabobtnalo!*“⁴² **Židovský zákon** detailně reguluje sexuální vztahy: soužití má ženě přinášet uspokojení, jeho vynucování je zakázáno.⁴³ Zakázáno je rovněž soužití v čase smutku, v opilství a během menstruace.

Vztah k prostituci v judaismu rovněž prošel změnou. V předmojžišovském období nebyla stíhána, ale už **Tóra** za ni ukládá trest smrti, stejně jako za nevěru, mužskou homosexualitu nebo zoofilii. Mojžíš zakazoval Židovkám, aby byly prostitutkami, což se netýkalo tanečnic nebo hudebnic z jiných národů. Působily zde obavy z chrámové prostituce, která byla ve starověku rozšířená.

Na druhé straně se Izraelité stavěli k pohlavnosti a erotice poměrně otevřeně, jak o tom svědčí i některé knihy Starého zákona. Mezi nimi vyniká **Píseň písni**, která květnatými slovy líčí erotický vztah mezi mužem a ženou. V křesťanské tradici proto po

³⁸ Deuteronomium 25,5-10 in: Bible – Písmo svaté, ekumenický překlad 2004

³⁹ I když podle platného CIC, kán. 1083, je zneplatňující překážkou manželství nižší věk než čtrnáct let (u ženicha šestnáct), v minulosti byl hraničním věkem života nevěsty, a to v odkazu na staroizraelské předpisy, věk dvanácti let.

⁴⁰ Tento zvyk je dnes znám především v islámu a je předmětem živé veřejné debaty i soudních sporů (např. ve Francii).

⁴¹ Deuteronomium 22, 13-29, in: Bible – Písmo svaté, ekumenický překlad 2004

⁴² Numeri 5, 11-3, in: Bible – Písmo svaté, ekumenický překlad 2004

⁴³ Oproti tomu kán. 1135 říká jasně: „*Každý z obou manželů má stejnou povinnost i právo na to, co patří ke společenství (consortium) manželského života.*“

staletí převládal alegorický výklad této knihy, jako by šlo o obraz mystické lásky mezi Kristem a církví nebo Kristem a jednotlivým věřícím. Současně Izraelité pociťovali před pohlavním stykem jakýsi tajemný strach, který zřetelně vyniká z kultovních předpisů v *Leviticu*.⁴⁴ Ty stanovovaly rituální omývání v případě výronu semene u muže či **nečistotu ženy** během menstruace a po porodu.⁴⁵

Židovská tradice zná širokou škálu zasnubních a svatebních obřadů a zvyků. Rozpad manželství nebyl považován za tragédii, ale někdy dokonce i za nutnost, ačkoliv legalizace rozvodu představovala složitý proces. Důvodem k rozvodu mohla být neplodnost jednoho z manželů, stejně jako odmítání intimního soužití ze strany ženy. V případě nevěry byl soud zavázán manželství rozvést dokonce i tehdy, když si to manžel nepřál. Rozvod byl privilegiem muže a jeho formální stvrzení prováděl rabínský soud. Dokladem byla **rozvodová cedulka (get)** v aramejštině.

V souhrnu lze říci, že křesťanství a katolické náboženství zřetelně nesou dědictví starého židovského náboženství i jeho posvátné knihy - **Starého zákona**. Toto společně sdílené dědictví se ovšem neprojevuje **lineárně**, tj. pouhým přejímáním a opakováním, ale jindy i sporným způsobem, ba **protikladně**. Křesťanství v souladu s judaismem přijímá jako hlavní smysl manželství předávání života. Manželství spojuje s mnoha pravidly a předpisy a zná i institut zasnub, které mají ve formě tzv. ohlášek své místo i v obřadném životě církve. Přísně odmítá krvesmilstvo a v souladu se **Starým zákonem** zakazuje sňatky mezi příbuznými. Podobně jako judaismus (ale i islám) striktně reguluje sexuální aktivitu člověka.⁴⁶ Na judaismus navazuje tam, kde tento směřuje k monogamním důrazům, a v tomto úsilí jej překonává. Na rozdíl od něj odmítá rozvod, který je v katolické církvi výslovně zakázán, zatímco jiné jej trpí jako nutné zlo. Současně však lépe vyjadřuje přirozenou rovnost mužů a žen, když mužům odnímá privilegium k mnohoženství a k iniciování rozvodu.

1.6 Manželství v křesťanském náboženství

1.6.1 Manželství v Novém zákoně

O manželství se v **Novém zákoně** hovoří na mnoha místech, jeho jednotlivé knihy a jejich autoři na jím ovšem věnují různou míru pozornosti. Ježíš, jak o něm

⁴⁴ *Leviticus 15,16; 15, 19-24; 12,2-5* in: Bible – Písmo svaté, ekumenický překlad 2004

⁴⁵ DENZLER, Georg: *Zakázaná slast*, s. 15

⁴⁶ Mírněji se v tomto směru projevují jiná než monoteistická náboženství, např. východní směry, jako jsou hinduismus nebo buddhismus.

podávají svědectví čtyři evangelia, navazuje ve výkladu manželství na knihu **Genesis** a jasně se vyslovuje pro manželskou monogamii. K předpisům **Starého zákona**, které upravovaly rituální čistotu⁴⁷ projevuje rezervovaný postoj svým důrazem na vnitřní čistotu v protikladu k čistotě rituální, vnější. To je zřejmé např. z **Matoušova evangelia**: „*Ne co vychází do úst, znesvěcuje člověka, ale co z úst vychází, člověka znesvěcuje.*“⁴⁸. Tím církvi a všem křesťanům dal měřítko vnitřní opravdovosti jako ochranu před samoúčelným stanovením zásad správného chování a postojů.

Ježíš rovněž radikálně skoncoval se starožidovskou a antickou tradicí, která mužům umožňovala rozvod. Zvyk dávat ženám **rozlukovou cedulku (get)** vyložil jako následek tvrdosti srdce: „*Pro tvrdost vašich srdcí vám Mojžíš dovolil propustit manželku. Od počátku to však nebylo.*“⁴⁹ Jeho požadavek nerozlučitelnosti manželství – „*Co Bůh spojil, člověk nerozlučuje*“⁵⁰ – připadal i jeho učedníkům příliš tvrdý. Některé teologické směry a bibliční badatelé ovšem nastolují otázku, zda jde o autentická Ježíšova slova, a také se táží, zda byla míněna jako nový závazný předpis, anebo zda měla spíše ukazovat etický cíl.⁵¹ Teologové, kteří se přiklánějí ke druhé možnosti, poukazují na skutečnost, že se Ježíšovo učení vymyká rolím moralizátora a zákonodárce. Německý badatel Herbert Haag například konstatuje: „*Neexistuje žádný Ježíšův výrok proti prostituci, ani slovo o homosexualitě, ani slovo o smilstvu, masturbaci, předmanželském a mimomanželském pohlavním styku, ani slovo o očišťovacích předpisech v souvislosti s pohlavním životem anebo jen o právním postavení ženy.*“⁵² Sám Ježíš ženat nebyl, v jeho okolí se pohybovali muži i ženy, o jejichž stavu se v **Novém zákoně** mluví jen okrajově.

V horském kázání Ježíš formuloval tzv. podmínku smilstva: „*Každý, kdo propouští svou manželku (mimo případ smilstva), uvádí ji do cizoložství; a kdo by se s propuštěnou oženil, cizolož*“⁵³ Bibliční badatelé později vysvětlují a přibližují význam slov „*mimo případ smilstva*“.⁵⁴

Teologicky ucelenější představu o křesťanském manželství nacházíme v **epištolách (listech)** apoštola Pavla, který bývá označován za první a nejvýznamnější osobnost křesťanství a někdy je obviňován, že křesťanství vymyslel.⁵⁵

⁴⁷ Leviticus 11-15; Deuteronomium 14,4-21 in: Bible – Písmo svaté, ekumenický překlad 2004

⁴⁸ Matouš 15,11, tamtéž

⁴⁹ Tamtéž 19,8

⁵⁰ Tamtéž 19,6

⁵¹ DENZLER, Georg: *Zakázaná slast*, s. 94

⁵² Tamtéž, s. 17

⁵³ Matouš 5,32 in: Bible – Písmo svaté, ekumenický překlad 2004

⁵⁴ DENZLER, Georg: *Zakázaná slast*, s. 80

⁵⁵ JOHNSON, Paul: *Dějiny křesťanství*. Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno 1999, s. 38

Ten navázal na některé obrazy **Starého zákona** – například na proroka Malachiáše, který ve vzájemné věrnosti muže a ženy viděl symbol pevného pouta mezi Hospodinem a lidem Izraele⁵⁶ Pavel, který pravděpodobně sám ženatý nebyl, se stavěl odmítavě k podléhání tělesným žádostem. Smilstvo a poddajnost vášním přísně kárá jak v obecné rovině, tak i v jednotlivých konkrétních případech, které komentuje v dopisech jednotlivým křesťanským obcím: „*Ti, kteří náležejí Kristu Ježíši, ukřižovali sami sebe se svými vášněmi a sklony*“⁵⁷ Pavel stojí u počátků starobylé teologické tradice, která vidí pohlavní aktivitu jako přípustnou jen v manželství. O něco výše však staví zdrženlivý život bez manželských závazků, což lze vysvětlit tím, že žil v generaci, která ještě bezprostředně očekávala druhý příchod Kristův: „*Svobodným a vdovám pravím, že je pro ně lépe, když zůstanou tak jako já. Je-li jim zatěžko žít zdrženlivě, ať vstoupí v manželství, neboť je lepší žít v manželství, než se trápit.*“⁵⁸ Život v manželství tedy nijak neodsuzuje, ale přece jen mu připisuje nižší hodnotu – vlastně jej chápe jako ústupek slabým a nezdrženlivým. V prvním listu Korintánům jako první křesťanský autor formuluje jako jeden z účelů manželství i to, co pozdější teologie označila jako **remedium concupiscentiae** – tedy jakousi prevenci proti **zlým žádostem**, pro něž manželství představuje přirozený ventil. Tento účel bývá uváděn jako podpůrný vedle hlavního účelu manželství, jímž je v souladu s jinými kulturami a náboženstvími předávání života. K podstatě manželství tak patří **oboustranné předávání práva na tělo (ius in corpus)**. Co je na tomto pojetí nové, pochopíme, když vezmeme v potaz, že antika žádné takové právo, jež by se stejnou měrou vztahovalo na muže i na ženu, neznala – vše bylo výlučnou doménou muže. Ohlas tohoto pojetí, které bylo předmětem vzrušených teologických debat, nacházíme ještě v platném **Kodexu** z r. 1983.⁵⁹

V **Listu Efezským**, který byl tradičně po staletí připisován Pavlovi, ale jehož autorem byl snad některý z Pavlových žáků, nacházíme působivé vyjádření symbolického rozměru manželství, jež je přirovnáno ke vztahu mezi Kristem a jeho církví: „*Je to velké tajemství, které vztahují na Krista a církev.*“⁶⁰ Tento obraz, který navazuje na některé již zmíněné starozákonní texty z Písně písni nebo z **Knihy proroka Malachiáše**, otevřel cestu jak k duchovní literatuře mysticko-erotického

⁵⁶ *Malachjáš 2,13-16* in: Bible – Písmo svaté, ekumenický překlad 2004

⁵⁷ *Galatským 5,24*, tamtéž

⁵⁸ *1.Korintským 7,8-9*, tamtéž

⁵⁹ KOL: *Slovník antické kultury*, Nakladatelství Svoboda, Praha 1974, s. 370-371

⁶⁰ *Efezským 5,32* in: Bible – Písmo svaté, ekumenický překlad 2004

charakteru, tak i těm teologickým proudům, které se k lidské erotice a sexualitě staví v zásadě vstřícně a které tak kontrastují s jinými, pesimističtějšími směry a proudy.

1.6.2 Manželství v průřezu dvou tisíc let dějin křesťanství

Mezi prvními křesťany, kteří žili v očekávání brzkého druhého příchodu Páně a jejichž duchovní svět spoluvytvářely dobově populární apokalyptické představy, přetrvával a rozvíjel se odmítavý pohled na lidskou sexualitu. Ten byl posilován i helénistickou mravní uvolněností, vůči níž se křesťané stavěli do opozice. Řada církevních otců a teologů se ve svých spisech manželstvím zabývala a pokoušela se formulovat jeho závazné křesťanské normy a principy.

Přísné mravní nároky ve svých spisech klade na křesťany Severoafričan Quintus Septimius Tertullián (+ cca 220).⁶¹ Ten mezi svým bohatým literárním dílem věnoval manželství dva svazky své knihy *Ad uxorem*, ve které manželské spojení připouští jen za účelem plození potomstva. Sama fyzická slast, která provází lidskou reprodukci, se mu jevila jako hříšná; nejlepším východiskem mu proto byla naprostá zdrženlivost. Striktně odmítavě se rovněž stavěl ke sňatkům mezi křesťany a pohany, resp. křesťany a kacíři či odpadlíky. Taková manželství tepe velmi ostrými slovy: „*Mají-li se věci takto, je zřejmé, že věřící, kteří uzavírají pohanské sňatky, se dopouštějí smilstva a mělo by jim být zabráněno v jakémkoliv bratrském obcování, a to podle apoštola, který v listu praví, že s takovými lidmi by se nemělo ani společně jíst (...) Co chtěl vyjádřit ten, kdo pravil, že sňatek s člověkem mimo církev je sice provinění, ale velmi malé, když – ponecháme-li stranou křivdu učiněnou na těle, které patří Pánu – jakékoliv provinění proti Pánu je veliké? O co větší totiž byla možnost se mu vyhnout, o to větší je provinění vzdoru.*“⁶² Poznamenejme, že Tertullián, který se na sklonku svého života patrně s katolickou církví rozešel a připojil se k hnutí **montanistů**, hlásajícímu nadcházející konec světa, těmito soudy stojí na počátku staleté tradice, v jejímž rámci byly odmítány tzv. smíšené sňatky a kterou do jisté míry, byť velmi obezřetně, revidoval teprve II. vatikánský koncil.⁶³

Nejvýznamnější vliv na teologické výklady manželství, tak jak je známe ze středověku a novověku, měl vedle **Nového zákona** ovšem jiný Afričan, církevní učitel a představitel latinské patristiky Aurelius Augustinus (+430). Problematice manželství a

⁶¹ Blíže o něm RANKIN, David: *Tertullianus a církev*. Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno 2002

⁶² TERTULLIANUS, Quintus Septimius Florens: *Ad uxorem*. Dostupné online: http://www.tertullian.org/latin/ad_uxorem_2.htm [cit. 2013-06-05] (Přel. autorka)

⁶³ V CIC se jim věnují **kánony 1124-1129**. Blíže v kap. 2.2.2

tématům s ní souvisejícím se tento autor velmi rozsáhlého díla věnuje zvláště ve svých spisech *De bono coniugali (O dobru manželství)* a *De virginibus (O pannách)*. Základem jeho chápání sexuality je jeho výklad pádu prarodičů v Ráji, z kterého vyvozuje nauku, jež se stala trvalou součástí křesťanské morální teologie, totiž nauku o dědičném hříchu. Trestem za něj pak podle Augustina bylo probuzení pohlavní touhy u Adama a Evy, takže každý člověk se od té doby rodí s dědičným sklonem ke zlému. Snaha o to, aby se člověk zcela osvobodil od pohlavních tužeb a aktivit se mu proto jevila jako ctnost, a aktivace sexuality mohla být ospravedlněna jen plozením dětí a plněním manželských povinností. Avšak ani to nebylo zcela bez hříchu. Manželství považoval za Bohem dané a mezi jeho **trvalá dobra (bona)** řadil **potomstvo (bonum proles)**, **věrnost (bonum fidei)** a **nezrušitelnost (bonum sacramenti)**.⁶⁴

Když Augustinus označil manželství jako **sacramentum**, myslel tím přirozenou nerozlučitelnost křesťanského manželství. O mnoho staletí později, ve 12. století, se však slova **sakrament (svátost)** začalo používat v teologickém významu. V **Novém zákoně** se místa, jež by takové pojetí obsahovala v tzv. nezavinuté podobě, hledají jen obtížně, i když v obecné rovině je svátost definována materií (hmotou), formou a ustanovující formulí. Teologové scholastického období ovšem toto pojetí prosadili, stvrdil je II. lateránský koncil (1139) a dodnes je závaznou součástí katolické nauky, kterou stvrdil i II. koncil lyonský (1274). Ten manželství označil za jednu ze sedmi svátostí – spolu s křtem, eucharistií (oltářní svátostí), biřmováním, kněžským svěcením, zpovědí a pomazání nemocných.⁶⁵ I pozdější vyjádření **učitelského úřadu** potvrdila svátostný ráz manželství a jisté napětí mezi pojetím manželství jako svátosti a jako smlouvy charakterizuje např. papežské **encykliky** této otázky věnované. Toto pojetí katolíky spojuje s členy východních církví včetně největší z nich, církve pravoslavné, a naopak je odděluje od většiny církví vzniklých z reformace v 16. století, zejména od církví vyznání **augsburského (luteránů)** a **helvétského (kalvinistů)** a těch, které se od nich odvozují.

Souběžně se svátostným chápáním manželství se právě v období vrcholného středověku prosadil i jiný princip, jež se stal důležitou součástí katolické nauky, a to požadavek kněžského bezženství. Dodnes je přijetí kněžského svěcení (a složení mnišských slibů) řazeno počítáno mezi tzv. zneplatňující překážky manželství, i když za určitých okolností při splnění pevně daných podmínek a po absolvování složitého a často vleklého procesu může papež kněze **laicizovat (zesvětštit)** a tím mu umožnit

⁶⁴ DENZLER, Georg: *Zakázaná slast*, s. 27

⁶⁵ JEDIN, Hubert: *Malé dějiny koncilů*. Česká katolická Charita: Praha 1990, s. 42. V CIC jsou svátostem věnovány kánony 834-1253, tedy celá I. část IV. knihy.

sňatek. Historie **kněžského bezženství (celibátu)** je dlouhá a komplikovaná, lze nicméně konstatovat, že rozhodující krok k němu učinil již zmíněný II. lateránský koncil v roce 1139, jehož 7. kánon stanovil, že manželství uzavřené kleriky (počínajíc podjáhnem) a mnichy je neplatné, a ne pouze nedovolené, jak tomu bylo dosud.⁶⁶ Protože k tomuto kroku došlo téměř sto let po tzv. **východním schizmatu (rozštěpení)** (1054), po kterém se rozlehle oblasti pravoslavného světa vyvíjely odděleně od Říma, nemělo na něj toto rozhodnutí žádný vliv. U jáhnů a kněží východních církví sjednocených s Římem (např. Řeckokatolické církve) se celibát běžně promítá, i když **kánon 804 CCEO (v CIC 1087)** uvádí **vyšší svěcení (diakonát, presbyterát a episkopát)** mezi překážkami manželství.⁶⁷ Protože je požadavek celibátu pouze disciplinární, nikoli věroučné povahy, pravidelně se objevují snahy o jeho zdobrovolnění a stížnosti na přísnou praxi při procesu zesvětštění.⁶⁸

Již jsme se zmiňovali o katolickém zákazu rozvodu, tedy o faktu, že římská církev trvá na nerozlučitelnosti manželství. Tento přístup má starobylou tradici a přímo vychází z Ježíšových slov. Historicky však toto pravidlo nebylo vždy uplatňováno se stejnou přísností a například papežové v období tzv. barbarských států (476-800) a v době karolinské udělovali různé výjimky, jimiž reagovali na skutečnost, že christianizace některých národů byla teprve v počátcích a monogamie nebyla zažitou záležitostí.⁶⁹ Východní církve si však uchovaly rozvodovou praxi, kterou tolerují jako výraz lidské slabosti. Uplatňují tak princip **epikeie** (volně vyloženo: mimozákonná spravedlnost na základě úsudku vlastního svědomí). Rozvod a druhý sňatek se připouští u křesťanů reformační tradice, v níž ostatně, jak jsme již ukázali, není na manželství nahlíženo jako na svátost. V praxi katolické církve se proto jako jakési východisko z nouze začalo v novověku široce uplatňovat procesní právo, v jehož rámci se zkoumá, zda manželství nebylo od počátku neplatné, a zda proto nemůže být za neplatné prohlášeno. Německý teolog Georg Denzler uvádí, že počet těchto **rozvodů po katolicku** vyhlášením **nulity manželství** stále roste: Již v roce 1984 bylo na celém světě anulováno 46 658 manželství, z čehož plných 36 461 bylo v USA. Nejčastějšími důvody žalob bývají odmítnutí nerozlučitelnosti manželství, vyloučení potomstva či psychická nezpůsobilost k manželství. Počet anulovaných manželství byl koncem

⁶⁶ Tamtéž s. 34

⁶⁷ BOTEK, Libor – Dvořáček, Jiří – Hanuš, Milan: *Manželské právo v přehledu*. Pro pastorační potřeby Apoštolského exarchátu Řeckokatolické církve v České republice (Kán. 776-866 CCEO s přihlédnutím ke kán. 1055-1165 CIC 1983). Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve v ČR a Institut sv. Kosmy a Damiána: Praha 2008, s. 11

⁶⁸ DENZLER, Georg: *Dějiny celibátu*. Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno 2000

⁶⁹ DENZLER, Georg: *Zakázaná slast*, s. 83

minulého století tak vysoký, že si to vysloužilo kritiku ze strany papeže Jana Pavla II., který v roce 1987 při audienci nejvyššího soudního orgánu katolické církve, **Rota Romana**, označil a vysoký počet anulovaných sňatků za **skandální**.⁷⁰

K otázce manželství se v katolické církvi v novověkých dějinách závazně vyslovil **tridentský koncil** (1545-1563), jehož dekrety byly v mnoha směrech namířeny proti novému učení, formulovanému reformátorem Martinem Lutherem a jeho pokračovateli (1483-1546). Koncil na svém 24. zasedání zdůraznil především svátostný charakter manželství a schopnost církve v manželských záležitostech rozhodovat. Následující staletí byla pak v katolické církvi dobou spletného rozvoje morální teologie, která zčásti vycházela z oživeného zájmu o Augustinovo učení, ovlivňovala i politické dějiny své doby a působila na vznik celých morálně teologických škol a směrů (**probabilismus**, **probabiliorismus**, **tutorismus**). Nejvýznamnějším moralistou tohoto období zůstává italský redemptorista⁷¹ a biskup Alfons z Liguori (1696-1787), autor obsáhlé příručky **Theologia moralis**, která za jeho života vyšla devětkrát a po jeho smrti dosáhla 73 vydání. Tento církevní spisovatel rozeznává tři účely manželství, a to trvalé společenství života, plození dětí a lék proti chťiči. Tím, že reprodukci nepostavil na první místo, chtěl podle Denzlera naznačit, že manželství je platné i tehdy, když manželská dvojice neprojevovala k plození dětí připravenost.⁷²

Manželství pak věnovali zvláštní **encykliky** někteří papežové moderní doby. Mezi těmito dokumenty učitelského úřadu si zasluhují zmínku **Inter plurimis** Lva XIII. (1878-1903) z roku 1888, i když už v encyklice **Arcanum divinae sapientiae** z roku 1880 zdůraznil, že „v křesťanském manželství nelze rozlišovat mezi smlouvou a svátostí. Zde nemůže existovat pravá zákonná smlouva, která by již tím nebyla svátostí.“⁷³ To vlastně znamenalo, že svátostnou povahu, a tedy i důsledky z toho vyplývající (nerozlučitelnost) má i manželství uzavřené mezi dvěma nekatolíky, ba i mezi nepokřtěnými osobami. Z toho vyplývá, že papež resp. katolická církev staví církevní právo nad právo civilní, když považuje za nerozlučitelné i manželství mezi dvěma nepokřtěnými jedinci. Pro hledání poměru, jaký má církevní právo v otázkách manželství k právu civilnímu, má závažné důsledky papežovo tvrzení, že „neexistuje žádný rozumový ani historický důkaz, že právní plná moc nad manželstvím křesťanů přešla pod moc světskou.“⁷⁴ Tvrzení, že manželství je zřízení Boží, a proto je výlučnou

⁷⁰ Tamtéž, s. 89-91

⁷¹ Člen kongregace Nejsvětějšího Vykupitele

⁷² DENZLER, Georg: *Zakázaná slast*, s. 46

⁷³ Tamtéž s. 73

⁷⁴ Tamtéž

kompetencí církve určovat zákony, kterými se má řídit, najdeme i v encyklice **Casti conubii** Pia XI. (1922-1939) z roku 1930. Pius XI. v tomto dokumentu opětovně potvrzuje plození dětí jako hlavní účel manželství a jasně říká, že „*kdo manželský akt při jeho výkonu olupuje úmyslně o přirozenou sílu tomuto aktu vlastní, jedná proti přirozenosti*“.⁷⁵ Tuto pasáž pokládáme za významnou jak proto, že tím katolická církev dává najevo, že manželství s jeho atributy považuje za oblast odvoditelnou z přirozeného práva, a že tedy jeho svátostný ráz a nerozlučitelnost nejsou jen disciplinární vnitřní záležitosti církve, tak i proto, že v ní najdeme jasné odsouzení umělé antikoncepce. Zákaz bránění početí se pak stal výlučným tématem proslulé encykliky **Humanae vitae** Pavla VI. (1963-1978) z r. 1968, která vyvolala velký rozruch a otevřené projevy nesouhlasu i mezi některými katolickými teology. Svoji osobitou křesťanskou antropologii rozvíjí Jan Pavel II. v apoštolském poselství **Familiaris consortio** z roku 1981, v níž věnuje pozornost daru lásky, vyslovuje se proti ponižování ženské důstojnosti prostřednictvím otroctví či pornografie a navazuje na jednu z naznačených linií biblické teologie manželství, když je klade analogicky ke snoubenecké lásce Krista a církve.⁷⁶ To už se však dělo v době po skončení II. vatikánského koncilu s jeho programem ekumenismu a **aggiornamenta (zdnešnění)**.

Křesťanské manželství lze tedy v úhrnu charakterizovat jako nábožensko-kulturně-historický fenomén, který oproti jiným kulturním formacím rozvíjí rovnoprávnost muže a ženy, jejichž svazek chápe jako primárně určený k rozmnožování a výchově dětí, ale připouští i jiné účely – společenství života a prostředek proti **zlým žádostem**. Jen část křesťanské tradice však lpí na jeho nerozlučitelnosti (katolická církev) a na jeho svátostném rázu (katolíci, pravoslavní). Specificky v Římskokatolické církvi vede k jeho neplatnosti, pokud do něj vstoupí duchovní osoba.

1.6.3 Manželství v současné Římskokatolické církvi

Tak jako jsme v předchozím textu upřednostňovali vývojové hledisko, podívejme se nyní na fenomén manželství v katolické církvi z perspektivy současnosti. Uvědomíme si pak, že existuje několik oblastí v životě církve, v nichž je manželství jeho pevnou součástí. Ty se samozřejmě vzájemně prostupují a jejich oddělení slouží pouze přehlednosti této práce.

⁷⁵ Tamtéž, s. 51-52.

⁷⁶ JAN PAVEL II: *Familiaris consortio*. Dostupné online: <http://www.kebrle.cz/katdocs/FamiliarisConsortio.htm> [Cit. 2013-06-05]

1. Je to především oblast pastorační a katolické nauky. Církev si od vydání **Římského katechismu** papeže Pia V. (1566-1572) navykla svou nauku zveřejňovat v **přehledových příručkách – katechismech**. Současný **Katechismus katolické církve** byl veřejně vyhlášen Janem Pavlem II. v roce 1992 a doprovázelo jej vydání apoštolské ústavy **Fidei depositum**, v níž papež osvětluje důvody jeho vydání – a nalézá jej především v pastoračních potřebách církve po II. vatikánském koncilu. Manželství je věnován sedmý článek II. oddílu **Katechismu**, a to **odstavce 1601-1666**. **Katechismus** upozorňuje na hluboké spojení křesťanského manželství s **Biblií**, když konstatuje, že „začíná stvořením muže a ženy k Božímu obrazu a podobě a končí viděním svatby Beránkovy“⁷⁷ Mimořádnou pozornost manželů a pastýřů vyžaduje rozdílné vyznání manželů, které „není nepřekonatelnou překážkou pro manželství.“⁷⁸ Odvolává se na ekumenickou spolupráci a na několika místech rozvíjí pozitivní teologii manželské lásky, ale setrvává na jeho nerozlučitelnosti⁷⁹ a na odmítání svátosti rozvedeným a znovusezdaným⁸⁰ i umělé antikoncepce. Takovým lidem mají kněží i celé společenství projevovat **pozornou starostlivost**.⁸¹ Katechismus v těchto kapitolách lze chápat jako promyšlené dílo, které odráží pozici církve po posledním koncilu a které její nauku podává bez odsudků a nekonfrontačně, aniž by ji však revidovalo – s jistou výjimkou přístupu ke smíšeným manželstvím. V této souvislosti je charakteristické, že tzv. **Holandský katechismus** z roku 1966, který otázku antikoncepce neřeší a obsahuje pozitivní hodnocení lidské erotiky, která je podle něj „dobrá a krásná“⁸² (aniž by zpochybňoval její vázanost na manželství či jeho nerozlučitelnost) i chápavá slova na adresu **homosexuálních bližních**, vzbudil ve své době odmítavou reakci římské kurie, která nakonec vedla **Holandskou biskupskou konferenci** k revizi jeho některých pasáží.

2. Manželství je v soudobém katolicismu i předmětem **liturgického slavení**. To na počátku křesťanské éry neexistovalo a všeobecně je uzákonil až tridentský koncil. Dnes biskup, kněz, jáhen či pověřený laik liturgii manželství předsedají, **lidskými udělovateli** si jsou snoubenci sami. Slib, nejdůležitější část obřadu, který může být zakomponován do mše svaté, je možno vykonat dvěma způsoby: Buď každý z

⁷⁷ *Katechismus katolické církve*. Praha: Zvon. České katolické nakladatelství, 1995, s. 405, odst. 1633

⁷⁸ Tamtéž, s. 413, odst. 1633

⁷⁹ Tamtéž, s. 413, odst. 1639, 1640

⁸⁰ Tamtéž, odst. 1650

⁸¹ Tamtéž, odst. 1651

⁸² Zvěstování víry I. *Holandský katechismus*. Díl II. Praha: Sít, 1996, s. 324

partnerů říká celý slib, nebo jej předsedající pokládá každému ve formě otázek, na které snoubenec odpovídá ano.⁸³

3. Konečně je to i **církevní právo**, které se ve své současné podobě manželstvím detailně zabývá. To je velmi starobylé, vyvíjelo se od kánonů církevních sněmů 1. tisíciletí přes Gratiánovy **Dekrety** až do moderní doby. Prvním souhrnným vydáním ve formě kodexu byl tzv. **Piánsko-benediktinský kodex**, vydaný v roce 1918 a pojmenovaný podle papežů Pia X. (1903-1914), který jeho sestavení inicioval, a Benedikta XV. (1914-1922), za jehož pontifikátu byl zveřejněn. Tak jako CIC 1918 byl výsledkem změn, ke kterým v církvi došlo po 1. vatikánském koncilu (1869-1870), je i současný CIC 1983 projevem potřeby adaptovat církevní právo nauce II. Vatikána. O současném **Kodexu** a jeho kánonech týkajících se manželství pojednáme nyní v samostatném oddíle.

⁸³ HRADÍLEK, Pavel: Liturgie manželství. In: *Getsemany*, březen 1995. Dostupné online: <http://www.getsemany.cz/node/1772> [Cit. 2013-06-05]

PRAKTICKÁ ČÁST

2. KODEX IURIS CANONICI A MANŽELSTVÍ

2.1 Struktura CIC, kánony týkající se manželství obecně

Nynější znění **Kodexu kanonického práva** vstoupilo v platnost současně se zveřejněním apoštolské konstituce Jana Pavla II. **Sacrae disciplinae leges** 25. ledna 1983, která je jakousi předmluvou ke Kodexu, v níž papež vysvětluje důvody, které vedly k revizi **Piánsko-benediktinského kodexu** z r. 1917, a odvolává se na rozhodnutí svého předchůdce Jana XXIII. z 25. ledna 1959 o nové podobě CIC. Za určující znak nového **Kodexu** Jan Pavel II. označuje jeho **sborovost (collegialitas)**, která je zcela ve shodě s učením a povahou 2. vatikánského sněmu.⁸⁴ Za platnou podobu CIC je **Římskokatolickou církví** pokládána jeho originální latinská jazyková podoba; proto jsou jednotlivá vydání v národních jazycích zpravidla zrcadlová, tedy dvojazyčná. Česko-latinské vydání CIC z r. 1994 je z těchto důvodů opatřeno podtitulem **Úřední znění textu a překlad do češtiny**, přičemž úředním zněním textu se rozumí výlučně latinský originál.

Samotný **Kodex** pak sestává z celkem 1752 kánonů (CCEO z r. 1990 si vystačí s 1546 kánony), které jsou do **sedmi knih** (nom. sg. **liber**), jež jsou postupně věnovány všeobecným normám, Božímu lidu (tj. křesťanům katolického vyznání obecně), řeholím a společností apoštolského života, Magisteru církve, její svátostné službě, církevnímu majetku, církevním trestům a konečně soudním a mimosoudním řízením. Jednotlivé knihy se pak dále člení na **části (pars)**, ty pak na **statě (titulus)**, ty dále na **hlavy (caput)** a tyto pak konečně na **články (articulus)**; jeden článek pak tvoří několik kánonů.⁸⁵

Kánony týkající se manželství jsou pak obsaženy ve **dvou knihách**, a to v **knize IV (Posvěcující služba církve)**, jež se zabývá sedmi katolickými svátostmi, mezi něž manželství patří, a v **knize VII (Soudní a mimosoudní řízení)**. Ve **IV. knize** je otázkám manželství věnována **VII. stat'**, rozdělená postupně do desítky hlav, z nichž dvě poslední sestávají každá ze dvou článků. Kánonů o manželství je v **VII. stati IV. knihy** celkem 101 (1055-1165). V **VII. knize** pak kánony týkající se manželství tvoří **I.**

⁸⁴ JAN PAVEL II.: *Sacrae disciplinae leges*, in: *CIC*, Praha 1994, s. XI

⁸⁵ V některých částech CIC ovšem podrobnější členění do hlav a článků není zachovááno; soubor několika kánonů pak přímo vytváří stat'.

stat' 3. části, která nese název **Řízení ve věcech manželských** a je rozdělena do **čtyř hlav**, z nichž první sestává ze sedmi článků, zatímco zbývající tři hlavy již nejsou podrobněji členěny. V **VII. knize** je pak manželským záležitostí věnováno 46 kánonů (1671-1716). V CIC je manželství věnováno 147 kánonů. Jde téměř o desetinu všech kánonů platného **Kodexu**, což výmluvně dokládá jak význam, který Římskokatolická církev přikládá kontrole rodinného života svých laických členů, tak i pragmatiku životních situací, v nichž se katoličtí křesťané v průběhu svých životů ocitají, aniž by to cokoli prozrazovalo o míře jejich identifikace s naukou náboženského společenství, jehož jsou členy – tedy o hloubce jejich víry.

Právě fakt, že ŘKC velmi detailně ošetřuje rozmanité variety manželských a jiných vztahů, překážek manželství a podmínek, které musí být pro jeho uzavření a platnost splněny, odráží podle našeho mínění skutečnost, že atraktivita **svatby v kostele** je stále vysoká i v širokých vrstvách sekularizací zasažených **matrikových katolíků**, aniž by tito byli vždy s to domyslet povinnosti a závazky, jež na ně jejich církev klade.

2.2 Manželství jako součást služby církve

2.2.1 Instituce manželství v CIC

Manželství jako společenský fenomén je definováno jako svazek dvou osob, obvykle muže a ženy, který je stvrzen právně i společensky a je regulován zákony, zvyky, názory a postoji, které vymezují jeho privilegia i povinnosti, které z něj vyplývají. Zpravidla je spojeno s plozením dětí, jejich výchovou a péčí o ně. Významnou roli v regulaci manželství hraje i pokrevní příbuzenství.

Podle církevního práva **kánon 1055 §1** definuje manželství jako „*manželský svazek, kterým muž a žena mezi sebou vytvářejí nejvnitřnější společenství celého života, zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch manželů a na zplození a výchovu dětí*“.⁸⁶ Z toho vyplývá, že mezi pokřtěnými nemůže platit „*manželská smlouva, která by nebyla svátostí*“.⁸⁷ Podstatnými vlastnostmi křesťanského manželství

^{86 86} *Kánon 1055*. Touto definicí si kromě dalších faktorů vysvětlujeme silný odpor, který v ŘKC vyvolává proces uzákoňování stejnopohlavních manželství, ke kterému v posledních letech přikročily parlamenty v několika zemích světa a v některých státech USA.

⁸⁷ *Kánon 840* definuje pojem svátosti, neznámý ve *Starém zákoně*, takto: „Svátosti *Nového zákona*, ustanovené Ježíšem Kristem a svěcené církví jsou jako úkony Krista a církve, znamením a prostředky, jimiž se vyjadřuje a posiluje víra, vzdává pocta Bohu a uskutečňuje posvěcení lidí. Z teologického hlediska pak musí být splněna trojí podmínka: materie, forma a ustanovující formule. Církev vzešle z reformace

je „jednota a nerozlučitelnost.“⁸⁸ Manželství je vytvářeno souhlasem stran zákonně projeveným mezi osobami právně způsobilými; žádná lidská moc nemůže tento souhlas nahradit. Manželství mohou uzavřít všichni, kterým to právo nezakazuje. Platná jsou pouze ta manželství, která se uzavírají před oddávajícím místním ordinářem nebo farářem a před dvěma svědky.

Instituce manželství je podle **CIC** založena na těchto základech:

2.2.1.1 Pastorační příprava (kánony 1063-1072)

Slouží k tomu, aby budoucí manželství bylo uskutečňováno a zdokonalováno v křesťanském duchu. Budoucí partneři se musí na svůj svazek duchovně připravovat a duchovní musí manželskému svazku napomáhat.

Tato pomoc se nazývá **pastorační příprava** a skládá se z:

- kázání a vyučování církevní nauce (katechezi) uzpůsobené věku věřících, a to i za použití hromadných sdělovacích prostředků, ve kterých si křesťané mohou přečíst odborné stránky o významu křesťanského manželství;
- osobní přípravy na uzavření manželství založeném na pravidelném navštěvování katechismu;
- udělování svátosti manželství;
- poskytování rad a pomoci, aby se svazek udržel;
- náležité koordinace mezi lidmi zkušenými a manželskými páry;
- přijetí svátosti biřmování před uzavřením manželství;
- přijetí svátosti smíření a eucharistie.

Uzavření manželství předchází zjištění, že **neexistují překážky** bránící jeho platnému a dovolenému uzavření. Ordinář může snoubence oddat pouze tehdy, když jsou splněny předpisy Biskupské konference. V mezních životních situacích – nebezpečí smrti – postačí přisežné tvrzení snoubenců, že jsou pokřtěni a že jim

zpravidla počet svátostí redukuje na jednu (křest), resp. dvě (křest a večeře páně), i když ani to neplatí bez výjimek (katolicko-pravoslavnou nauku o svátostech v zásadě přijímají např. anglikánská církev nebo u nás Církev československá husitská, i když jí nepřikládají takový význam a zpravidla připouštějí větší teologický pluralismus při zacházení s pojmem svátosti.

⁸⁸ Většina nekatolických církví, a to včetně církve pravoslavné, na nerozlučitelnosti manželství netrvá. Mojžíš ve Starém zákoně dovoľoval zapudit ženu (*Deutorium 24,1*), což Ježíš u Matouše přepisuje „*tvrdosti lidského srdce*“ (*Matouš 19,8*). I *Katechismus katolické církve* připouští, že v době starozákonní „*ještě nebylo výslovně odmítnuto mnohoženství patriarchů a králů*“, s. 408

nebrání žádná překážka. Povinností celé církevní komunity je oznámit místnímu ordináři před uzavřením manželství všechny překážky, o kterých vědí.

Biskup, farář, jáhen nebo pověřená laická osoba **nemá oprávnění** oddávat snoubence bez dovození ordináře v následujících případech:

- jestliže jsou to osoby bez kanonického přechodného nebo trvalého bydliště;
- jestliže jsou to osoby, jejichž manželství nelze uznat nebo uzavřít podle norem civilního práva;
- jestliže jsou to osoby, které jsou vázány přirozenými povinnostmi vůči jinému partnerovi nebo dětem vzešlým z předchozího spojení;
- jestliže jsou to osoby, které veřejně prokazatelně odmítly katolickou víru.

Dovolení oddat snoubence může výjimečně udělit ordinář, jestliže je pro ně rozumný a spravedlivý důvod, a to při splnění následujících podmínek:

- katolický partner se zaváže chránit se nebezpečí odpadu od víry a příslibí, že se bude ze všech sil snažit, aby děti počaté v tomto svazku byly pokřtěny a vychovány v katolické církvi;
- přísliby katolické strany jsou sděleny druhé straně: v tuto chvíli je velmi účinná pastorační činnost ordinářů: pastorační činnost se nejvíce uplatňuje především v práci s mladými lidmi, kteří nejsou ještě zralí k uzavření manželství;
- osoby, které jsou v nápravném trestu kanonickém;
- osoby nezletilé, o jejichž sňatku rodiče buď nevědí, nebo s ním nesouhlasí;
- osoby, které uzavírají manželství prostřednictvím zástupce;

Od **zástupce** se vyžaduje:

- zvláštní zmocnění k uzavření manželství s určitou osobou;
- jeho osobní přítomnost při oddávání;
- zmocnění musí být podepsáno zmocnitelem, ordinářem místa, v němž se zmocnění uděluje, nebo dvěma svědky a musí odpovídat normám civilního práva.

2.2.1.2 Forma uzavření manželství

Navzdory zlidovělé představě, že **svátost manželství** uděluje oddávající farář nebo ordinář, jsou to v katolickém pojetí sami snoubenci, kteří si tuto svátost vzájemně udělují. Biskup, kněz, jáhen či diecézním biskupem pověřený laik liturgii manželství

předsedají, **lidskými udělovateli** si jsou snoubenci sami. Manželský slib může být zakomponován do mše svaté, je možno hovykonat dvěma způsoby: Buď každý z partnerů říká celý slib, nebo jej předsedající pokládá každému ve formě otázek, na které snoubenec odpovídá ano.

CIC to v **kánonu 1057** vyjadřuje formulací, že „*manželství je vytvářeno souhlasem stran zákonně projeveným mezi osobami právně způsobilými (Matrimonium facit partium consensus inter personas iure habiles legitime manifestatus)*“. Svědek církve, zpravidla kněz (může jím však být i jáhen) je tím, „*kdo je přítomen a vyžaduje projevení souhlasu těch, kteří uzavírají manželství, a přijímá jej jménem církve.*“⁸⁹ Latina tuto skutečnost vyjadřuje jasným výrazem **assistens**, jehož česká verze – **oddávající** – poněkud zamlžuje rozdíl mezi svědkem a udělovateli svátosti. Oddávajícím se tedy rozumí ten, kdo je přítomen a vyžaduje projevení souhlasu těch, kteří uzavírají manželství a přijímají jej jménem církve. Manželství je uzavíráno v přítomnosti dvou svědků.⁹⁰ Kněz nebo ordinář musí před provedením obřadu zjistit, že nic nebrání platnému a dovolenému uzavření manželství. V případě, že toto zjišťoval jiný kněz, než který bude oddávat, je povinen své zjištění předat oddávajícímu.⁹¹

2.2.1.3 Zneplatňující překážky uzavření manželství

CIC rozlišuje zneplatňující překážky obecně a jednotlivě. **Zneplatňující překážky obecně** řeší **kánony 1073 až 1082**. Zneplatňující překážka činí osobu nezpůsobilou pro platné uzavření manželství. Pokud může být překážka veřejně dokázána, považujeme ji za veřejnou, v opačném případě je tajná. O tom, kdy **božské právo manželství** zakazuje nebo zneplatňuje, rozhoduje pouze a jenom papež. Další překážky pro pokřtěného muže a pokřtěnou ženu, kteří chtějí vstoupit do manželství, určuje rovněž papež. Církevní kánon neuznává nové překážky, které jsou v rozporu s již existující překážkou. Výkonná ruka papeže, místní ordinář, může v ojedinělých případech, pouze však dočasně a ze závažného důvodu neposvětit manželství. Církevní zákon přísně odlišuje papežskou dispenzi a dispenze místních ordinářů. Papež uděluje **dispenz (prominutí)** překážek vzniklých ze svátosti svěcení, z pokrevního příbuzenství a z veřejného doživotního slibu čistoty a zločinu. Dispenzy od pokrevního příbuzenství v přímé linii nebo ve druhém stupni boční linie papež

⁸⁹ Kánon 1108, §2

⁹⁰ Kánony 1108-1123.

⁹¹ Kánony 1063-1082

neuděluje nikdy. Dispenzy místního ordináře se týkají jak formy uzavření manželství, tak překážek práva církevního, ať veřejných nebo tajných. V nebezpečí smrti se dispenz povoluje v případě tajných překážek pro vnitřní obor. Co však nesmí nikdy dispenzovat, je překážka vzniklá z kněžského svěcení: ta je opět vyhrazena pouze papeži. Osoby vázané veřejným doživotním slibem čistoty v řeholní společnosti do manželství vstoupit nesmí, i když se vyskytují i případy, kdy za určitých okolností při splnění pevně daných podmínek a po absolvování složitého a často vleklého procesu může papež kněze **laicizovat (zesvětit)** a tím mu umožnit sňatek. Historie kněžského celibátu má svůj počátek již ve 12. století, kdy na II. lateránském koncilu bylo stanoveno, že manželství uzavřené kleriky (počínajíc podjáhnem) a mnichy je neplatné, a ne pouze nedovolené, jak tomu bylo dosud.⁹² Protože je požadavek celibátu pouze disciplinární, nikoli věroučné povahy, pravidelně se objevují snahy o jeho zdobrovolnění a stížnosti na přísnou praxi při procesu zesvětštění.⁹³

Zneplatňující překážky jednotlivě řeší kánony 1083 až 1094. Podle nich **neplatně** vstupuje do manželství muž před dovršením 16. roku věku nebo žena před 14. rokem věku. Dalšími překážkami uzavření manželství je skutečnost, že muž nebo žena jsou vázáni dřívějším manželstvím, přičemž se tato podmínka týká i případů nedokonaného (nekonsumovaného) manželství. Tady vzniká otázka, **co znamená konzumace manželství?** Nový **Kodex kanonického práva v kánonu 1061 §1** přijímá osobnější přístup ke konzumaci manželství, když tvrdí, že manželství je konzumováno, pokud se „*oba manželé dobrovolně angažovali v aktu manželství, z jakého vznikají potomci*“⁹⁴ Podle tohoto kánonu není však jasné, zda styk s kondomem nebo vaginální ochranou znamená konzumaci. Proto tato překážka bude vyžadovat ještě důkladnějšího posouzení ze strany církevních institucí.⁹⁵ Za jednu ze základních překážek uzavření katolického manželství se považuje nepokřtění obou partnerů v katolické církvi. Podmínky, kdy uvedená překážka může přestat platit, se uvádí v kapitole **Smíšená manželství (2.2.2).**

Zneplatňující překážka pro uzavření manželství je rovněž neschopnost muže nebo ženy k souloži, předchozí a trvalá, absolutní nebo relativní, neprokázaná neplatnost nebo rozloučení předchozího manželství nebo nedobrovolně uzavřené manželství (únos, zadržování ženy za účelem manželství) stejně jako jiné morálně

⁹² JEDIN, Hubert: *Malé dějiny koncilů*, s. 34

⁹³ DENZLER, Georg: *Dějiny celibátu*. Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno 2000

⁹⁴ *Kánon 1141*

⁹⁵ KELLY, Kevin T.: *Rozvod a druhý sňatek*, s. 16

nepřijatelné případy: uzavření manželství podmíněné zabitím jednoho partnera, překážka veřejné počestnosti vzniklá z neplatného manželství po začátku společného života anebo z veřejně dokazatelného nebo veřejného konkubinátu.⁹⁶ Za **zneplatňující překážky** se považuje i „švagrovství“, tj. pokrevní příbuznost v **přímé linii (affinitas in linea recta)**, které činí manželství neplatným v kterémkoli stupni. V boční linii je nemožné uzavřít sňatek s osobou až do čtvrtého stupně příbuzenství včetně nebo v případě pochybnosti ohledně pokrevního příbuzenství v některém stupni přímé linie nebo ve druhém stupni boční linie.

2.2.1.4 Účinky manželství

Účinky manželství sou zcela jednoznačně definována **kánony 1134-1140**:

Po uzavření manželství vzniká mezi mužem a ženou nerozlučný a výlučný svazek, který stejně jakékoli jiné společenské svazky má svůj statut. Manželé v křesťanském manželství jsou podle katolické nauky díky zvláštní svátosti posílení a zároveň jakoby posvěceni pro svou budoucí roli manžela/manželky a rodiče. Z toho vyplývají veškeré povinnosti tohoto stavu:

- vztah obou partnerů je naprosto rovnocenný, oba mají stejná práva a povinnosti;
- povinnost a prvotní právo správně vychovávat své děti, a to po stránce hmotné, duchovní i morální;
- za manželské se považují děti počaté nebo narozené z platného nebo domnělého manželství;
- otcem dětí je ten, kdo je manželem matky, jestliže se zřejmými důkazy neprokáže opak;
- za manželské jsou považovány děti narozené alespoň po 180 dnech ode dne uzavření manželství nebo nejvýše 300 dní od skončení manželského života;
- nemanželské děti se legitimují následným manželstvím rodičů, ať platným či domnělým, nebo též reskriptem Apoštolského stolce;
- legitimované děti mají stejná práva jako manželské děti.

⁹⁶ Takto ŘKC označuje soužití nesezdaných osob. Zajímavá je podmínka „veřejně dokazatelného nebo veřejného konkubinátu“, která nezahrnuje konkubinát tajný, resp. veřejně nedokazatelný, vyznaný např. při zpovědi. Roli zde hraje i obsese z **veřejného pohoršení**, jež ovšem v případě soužití nesezdaných ve většině zemí prakticky ztratila svůj význam

Každý z obou manželů má stejnou povinnost i právo na to, co patří ke společenství manželského života, čímž se rozumí intimní soužití manželů. Rodiče mají nejzávažnější povinnost a prvotní právo starat se ze všech sil o výchovu dětí, jak fyzickou, společenskou a kulturní, tak mravní a náboženskou. Kánon 1061 vysvětluje rozdíl mezi manželstvím platným a dokonaným: Platné manželství mezi pokřtěnými se nazývá pouze platné, jestliže nebylo dokonáno. Platné a dokonané je pak manželství až za podmínky, jestliže manželé spolu uskutečnili lidským způsobem soulož, která je sama o sobě vhodná ke zplození dítěte, k němuž je svou povahou zaměřeno manželství a jimž se manželé „stávají jedním tělem“⁹⁷.

2.2.1.5 Tajné manželství

K ostatním možnostem **tajné uzavření manželství**, které je podle CIC možné.⁹⁸ Dovolení uzavřít manželství tohoto druhu je podmíněno vykonáním a dodržením dvou podmínek:

- ordináři tajně provedou zjišťování, která jsou nutná pro uzavření manželství vykonat;
- mlčenlivost místního ordináře, oddávajícího, svědků a manželů.

Ordinář může povinnost zachovat tajemství porušit, jestliže pokračováním mlčenlivosti hrozí závažné pohoršení nebo velké poškození posvátnosti manželství. Tuto možnost oznámí ordinář oběma stranám před obřadem. Tajně uzavřená manželství jsou zaznamenávána pouze ve zvláštní knize uchovávané v tajném archivu kurie.

2.2.2 Smíšená manželství - *matrimonia mixta*

Otázkami smíšeného manželství, tedy manželství mezi dvěma pokřtěnými osobami, z nichž jedna je pokřtěna v katolické církvi, a druhá patří do jiné církve, se zabývají **kánony 1124 až 1129**. Zatímco v minulosti byla smíšená manželství trpěna jen z nouze, papežové je prohlašovali za „*znesvěcující spojení*“, pro odpor k nim

⁹⁷ Kánony 1130-1133

⁹⁸ Kánony 1130-1133

z katolické strany vznikaly politické konflikty⁹⁹ a od jejich uzavření se výslovně odrazovalo a od nekatolické strany se vyžadoval písemný souhlas s výchovou dětí v katolickém duchu, po II. vatikánském koncilu přece jen došlo k mírnému zmírnění podmínek, za kterých může být takové manželství uzavřeno, i když se katolická církev nevzdala doporučení uzavírat „*sňatky především mezi osobami z téhož církevního společenství, a také k nim povzbuzovat*“, jak uvádí tzv. **Ekumenický direktář**, vydaný **Papežskou radou pro jednotu křesťanů v r. 1993**.¹⁰⁰ Tentýž dokument ovšem současně konstatuje, že „*vzájemné konzultace mezi křesťanskými pastýři za účelem podpory takovýchto manželství se mohou stát úrodným polem ekumenické spolupráce*“, ¹⁰¹ a zároveň vyzývá obě strany „*více poznávat náboženské přesvědčení svého partnera a učení a náboženskou praxi církve nebo církevního společenství, k němuž náleží*“.¹⁰² Smíšené manželství je přesto v platném znění CIC bez výslovného dovolení příslušného představeného zakázáno. Avšak ordinář uděluje povolení v případě spravedlivého a rozumného důvodu, a to za následujících podmínek:

- katolický partner se zaručuje svým slibem chránit se nebezpečí odpadu od víry;
- katolický partner se zaručuje, že všechny jeho děti budou pokřtěny a vychovávány v katolické víře;
- druhá strana přijme přísliby a povinnosti katolické strany – obě strany přijmou podmínky smíšeného manželství;
- způsob provedení těchto prohlášení a příslibů stanoví biskupská konference. Je hodno zaznamenání, že kanonické právo již nepožaduje písemný závazek nekatolické strany týkající se výchovy dětí v katolické nauce.

Formy při uzavírání smíšeného manželství jsou totožné s církevními formami¹⁰³

V případě, že je obtížné dodržet kanonické normy, projednají ordináři katolické strany **dispenz od formy**. V takovém případě je pak možno sňatek uzavřený před nekatolickým duchovním považovat za platný a dovolený. Důvodem může být např. udržení rodinného souladu, získání souhlasu rodičů k sňatku či uznání konkrétní

⁹⁹ Katolická praxe, vyžadující písemný souhlas s katolickou výchovou dětí, se např. v 1. pol. 19. stol. ocitla v rozporu s legislativou Pruského království, která předpokládala výchovu dětí podle náboženství otce, jímž mohl být (a často byl) luterán. Kvůli lpění na katolickém požadavku písemného závazku byl v r. 1837 zatčen arcibiskup Kolína nad Rýnem Clemens August Droste-Vischering a k potlačování odporu katolických poddaných pruského krále byla nasazována i armáda. Srov. CLARK, Christopher: *Prusko: Vzestup a pád železného království*. Pavel Dobrovský – BETA, Praha 2006, s. 355-356

¹⁰⁰ Papežská rada pro jednotu křesťanů: *Direktář k provádění ekumenických principů a norem*. Vydal Sekretariát České biskupské konference, Praha 1995, § 144

¹⁰¹ Tamtéž, § 147

¹⁰² Tamtéž, § 149

¹⁰³ *Kánon 1108*

náboženské vazby nekatolického partnera nebo jeho příbuzného s duchovním nekatolické církve. Před nebo po uzavření kanonického manželství je zakázáno konat jiné náboženské obřady téhož sňatku za účelem vyjádření manželského souhlasu, což znamená, že se pro zdůraznění jedinečnosti manželství nepovolují dva oddělené obřady. Rovněž se nepřipouští konání obřadů dvěma duchovními – katolickým a nekatolickým - současně. Nové smíšené rodině by místní ordinář měl poskytovat duchovní pomoc.

2.2.3 Řízení ve věcech manželských

Kánony 16781 – 1691

Světským soudům přísluší, pokud církevní právo nestanoví jinak, záležitosti o ryze občanských účincích manželství. Avšak manželské záležitosti pokřtěných patří vlastním právem církevnímu soudci. V záležitostech neplatnosti manželství, které nejsou vyhrazeny papeži, je příslušný:

- soud místa, v němž bylo uzavřeno manželství;
- soud místa, v němž má žalovaná strana kanonické trvalé nebo přechodné bydliště;
- soud místa, v němž má žalující strana kanonické trvalé bydliště, jestliže obě strany pobývají na území téže biskupské konference a soudní vikář kanonického trvalého bydliště žalované strany po projednání s ní s tím souhlasí;
- soud místa, v němž se ve skutečnosti provede většina důkazů, jestliže s tím souhlasí všechny strany;

Právo napadnout manželství mají manželé nebo ochránce spravedlnosti, kterému je neplatnost známa a který ví, že manželství nelze zplatnit nebo zplatnění není účelné. Po smrti jednoho nebo obou manželů nemůže být manželství zažalováno, jestliže za jejich života plnilo svou funkci a nebylo napadnuto žalobou a otázka platnosti manželství není důkaznou pro vyřízení jiného sporu v kanonickém či světském oboru. Jestliže však zemře jeden z manželů v době projednávání věci, postupuje se následovně:

- pozastaví se řízení, pokud se sporu neujme dědic po zemřelém, nebo osoba, která má právní

- po uzavření záležitosti je soudce povinen pokračovat v řízení za přítomnosti zástupce nebo dědice zemřelého nebo nástupce.

Církevnímu soudci přísluší právo rozhodnout, zda záležitost bude řešit nejdříve pastoračními prostředky, aby dle možnosti došlo k případnému zplnění manželství a k obnově manželského slibu, nebo aby byla záležitost řešena soudně. Jestliže nedojde ke zplnění manželství, soudce přistoupí k oznámení rozhodnutí o obeslání žalované strany a účastníků, kteří se musí dostavit; k předvolání se připojí žaloba; v případě nezpůsobilosti jedné ze stran sporu, musí být předvolán poručník, opatrovník nebo zvláštní zástupce. Soudce nadále zváží, zda je prokázána neplatnost manželství a rovněž důvod, ze kterého se platnost manželství zpochybňuje; po uplynutí deseti dnů zahájí soud řízení.

2.2.3.1 Zneplatnění manželství

Proces zneplatnění manželství je dlouhodobý, trvá až tři roky. Podle současných údajů je nyní církevním soudem zneplatňováno maximálně 100 manželství ročně, protože víc soud nestihne. Musí se připravit otázky pro manžele, po jejich výsledku se zase připravují otázky pro svědky. Jsou ustanoveni čtyři soudci, z toho jeden vystupuje jako obhájce svazku. Podle církevních soudců přibývá v poslední době případů, kdy je manželství zteplat kvůli domácímu násilí. To představuje jednu z nejčastějších příčin zneplatnění manželství. Stává se však, že tento důvod bývá často zneužíván.¹⁰⁴

1. Rozsudek a odvolání

Jestliže soud rozhodne o důvodné pochybnosti o dokonání manželství, zašle výsledky šetření pro účel **dispenzu od nedokonaného manželství** Apoštolskému stolci spolu s žádostí jedné nebo obou stran o dispenz s vyjádřením soudu a biskupa. Jakmile rozsudek vstoupí v platnost, je soudní vikář povinen doručit jej ordináři místa, kde bylo uzavřeno manželství. Místní ordinář pak musí neplatnost manželství zaznamenat v knize oddaných a pokřtěných. Strana, která se cítí poškozena, má právo se odvolat.

¹⁰⁴ *Jak zneplatnit církevní sňatek*: Dostupné online: www.novinky.cz/domaci/284851-jak-zneplatnit-cirkevni-snatek-treba-obvinenim-z-domaciho-nasili.html [citace 2014-01-15]

2. Odloučení za trvání manželství

Mezi **rozvodem** a **odlukou** je dle CIC zásadní rozdíl. Na rozdíl od civilního svazku římskokatolická církev považuje manželství za nezrušitelné a maximálně toleruje tzv. odluku, kdy příslušné církevní orgány respektují fakt, že manželé už spolu nežijí, jejich svazek ale dál přesto trvá. K odloučení manželů za trvání manželství může dojít pouze ze zákonných důvodů, a to pouze na určitou dobu. **Kánon 1152** pouze doporučuje, nikoli přikazuje, aby v případě cizoložství podvedený partner nerozvracel manželský život, aby šel cestou odpuštění. Jiný případ než cizoložství je mravní nebo fyzické nebezpečí i pro děti, které činí společný život velmi těžkým. Ohrožovaný partner má zákonný důvod k odchodu, který mu potvrdí místní ordinář. Odloučení může být zrušeno v případě, kdy se neprovinivší partner rozhodne přijmout druhého partnera zpět.

Kevin T. Kelly se zabývá otázkou nulity a přístupem k manželství **založeném na vztahu**. **Nulita** je pojem, který byl převzat z oblasti smluvního práva; pouze o smlouvách se dá říct, že byly anulovány. O vztazích můžeme říci, že jsou neexistující, nezávazné nebo ukončené, ale nikoli že jsou nulitní. V případě, že manželství bylo chápáno jako smlouva, nulita znamenala, že ač se zdálo, že pár zde činí skutečnou smlouvu, nebylo tomu tak. Tato smlouva byla anulována. Manželství je **anulováno** tehdy, když nikdy nebylo skutečným manželstvím od začátku až do konce. Liší se od rozvodu, kdy to, co jednou bylo skutečným manželstvím, nyní přestalo existovat a už člověka právně neváže.¹⁰⁵

3. Dispenz od platného a nedokonaného manželství

O udělení **dispenzu od platného a nedokonaného manželství**, a to cestou milosti, mohou žádat pouze manželé nebo jeden z nich, i když druhý nesouhlasí. O tom, zda je manželství platné nebo nedokonané, rozhoduje pouze a jenom **Apoštolský stolec**, který posoudí, zda je spravedlivý důvod k udělení dispenzu. Žadatelé o dispenz předloží svou žádost diecéznímu biskupovi kanonického trvalého nebo přechodného bydliště žadatele. Ten posoudí, zda má žádost skutečný podklad. V případě, že biskup žádost zamítne, se může žalující strana odvolat k Apoštolskému stolci. Při zachování všech náležitostí biskup pověří řízením případu své podřízené ordináře. V případě nejasnosti a nesnadnosti může biskup povolit právního znalce

¹⁰⁵ KELLY, Kevin T.: *Rozvod a druhý sňatek*, s. 50.

jedné či druhé strany. Řízení pak probíhá běžnou právní cestou, kdy jsou ve shodě s prováděcími předpisy příslušných kánonů vyslechnuti oba manželé. Protokoly z jednání jsou neveřejné, avšak dle potřeby může soudce dovolit žádající straně do nich nahlédnout.¹⁰⁶ Nedojde-li k udělení dispenzu od platného a nedokonaného manželství, celý postup se opakuje: biskup předá protokoly se svými připomínkami a připomínkami obhájce svazku Apoštolskému stolci. Apoštolský stolec řeší záležitost vydáním dispenzního reskriptu biskupovi. Biskup nařídí ordináři zaznamenat udělenou dispenzi do knihy oddaných i do knihy pokřtěných.

4. Prohlášení manžela za mrtvého

Na rozdíl od civilního práva nestačí k prohlášení manžela za mrtvého jeho pouhá, i když dlouhotrvající nepřítomnost. Prohlášení manžela za mrtvého patří do kompetence diecézního biskupa, který musí zajistit náležité vyšetření případu, vyslechnutí svědků, vyslechnout hlasy veřejného mínění a zajistit i nepřímé důkazy. Při nejasnostech se biskup obrátí k instanci nejvyšší, tedy k Apoštolskému stolci.

2.2.3.2 Zplatnění manželství (*Kánony 1156 až 1165*)

V CIC se rozlišuje **konvalidace (prosté zplatnění)** a **sanace (zplatnění v základu)**.

1. Konvalidace

V případě, že manželství neplní svou funkci, se jedná o manželství **neplatné**. Aby takovéto manželství mohlo být **znovu obnoveno (konvalidováno)**, musí být odstraněna zneplatňující překážka. V tomto případě se jedná o obnovení manželské smlouvy, i když tato smlouva byla potvrzena uzavřením manželství. Překážka může být veřejná, pak je třeba obnovit souhlas obou stran kanonickou formou. V případě, že se překážka nedá dokázat, strana, která si je vědoma překážky, soukromě a tajně obnoví souhlas. Pokud dojde k formálnímu pochybení, musí být neplatné manželství uzavřeno znovu kanonickou formou.

¹⁰⁶ Zde nacházíme jeden ze závažných rozdílů mezi církevní a světskou justicí, která nahlížení do protokolů zúčastněnými stranami neponechává na dobré vůli soudního orgánu.

2. Sanace

Zplatnění v základu (sanatio in radice) je pak zplatněním neplatného manželství bez obnovení souhlasu, které provádí příslušný církevní nadřízený, tedy obvykle místní biskup, pokud sanaci nebrání překážka, od níž může dispenzovat pouze Apoštolský stolec. Obsahuje **dispenz od překážky**, jestliže taková existuje, a od kanonické formy, pokud nebyla dodržena, a má zpětný účinek. Ze závažného důvodu lze sanaci manželství provést i bez vědomí jedné nebo obou stran. Ddd – fff

2.2.4 Nerozlučitelnost manželství v Římskokatolické církvi a CIC – „*Co Bůh spojil, člověk nerozlučuje*“¹⁰⁷

Nerozlučitelnost manželství vychází z Ježíšových slov o nerozlučitelnosti manželství. Jeho požadavek – „*Co Bůh spojil, člověk nerozlučuje*“ – připadal i jeho učedníkům příliš tvrdý. Je otázkou, zda jeho slova byla míněna jako nový závazný předpis, anebo zda měla spíše ukazovat etický cíl. Manželství uzavřené dle všech pravidel kanonického práva, tedy manželství uznané a dokonané, nemůže být zrušeno žádnou lidskou mocí, a to ze žádných důvodů. Manželství může ukončit pouze smrt jednoho z partnerů. Zrušení manželství je možné pouze v ojedinělých případech (viz následující odstavec), a to pouze papežem ze spravedlivého důvodu, na žádost obou stran, nebo i proti vůli druhé strany. Dnes jen část křesťanské tradice lpí na nerozlučitelnosti manželství a na jeho svátostném rázu (katolíci, pravoslavní). Manželská láska je symbolem Boží lásky, nelze je však ztotožňovat. Katolická teologie a praxe v oblasti nerozlučitelnosti manželství spíše odolává času. Rozvod a druhý sňatek se připouští u křesťanů reformační tradice, v níž ostatně, jak jsme již ukázali, není na manželství nahlíženo jako na svátost. V praxi katolické církve se proto jako jakési východisko z nouze začalo v novověku široce uplatňovat procesní právo, v jehož rámci se zkoumá, zda manželství nebylo od počátku neplatné, a zda proto nemůže být za neplatné prohlášeno.

Manželství, které nemůže být rozloučeno, je manželství mezi pokřtěnými osobami, které bylo **konzumováno** – tj. **dokonáno**. Takových je naprostá většina. První krok k možnosti rozloučení provedl apoštol Pavel. Zjistil, že manželství některých z jeho konvertitů selhala - některá právě proto, že jeden z partnerů se stal křesťanem.

¹⁰⁷ *Matouš 19,6* in: Bible – Písmo svaté, ekumenický překlad 2004

Na základě této skutečnosti vzniklo **Pavlovo pastorační pravidlo (privilegium)**, které stanoví, že pokud partneři nejsou schopni žít v pokoji se svým nekřesťanským partnerem, nejsou takovým manželství již dále vázáni: „*Má-li někdo z bratří ženu nevěřící a ona je ochotna s ním zůstat, ať ji neopouští. A má-li žena muže nevěřícího a on je ochoten s ní zůstat, ať ho neopouští (...) Chce-li nevěřící odejít, ať odejde. Věřící nejsou v takových případech vázáni. Bůh nás povolal v pokoji.*“¹⁰⁸ Toto tzv. **pavlovské privilegium** bylo ještě rozšířeno ustanovením, že křesťan nebo křesťanka, pokud přijali křest v době trvání předchozího manželství, si mohou znovu vzít křesťanského partnera. V této podobě pavlovské privilegium funguje dodnes a CIC tuto možnost tematizuje v **kánonech 1143-1150**. Komplikovaněji se jeví tzv. **petrovské privilegium (Privilegium Petrinum)**. To papeži přiznává autoritu zrušit manželství, které je sice platné, ale ne svátostné. V praxi se používalo tam, kde si katolický partner po rozvodu chtěl vzít katolíka. Současný CIC už tuto možnost nezná. V platnosti ovšem zůstává **Instrukce k rozvázání manželství ve prospěch víry z r. 1973**, podle níž lze manželství katolíka s nekatolickým partnerem za určitých okolností přece jen rozvést.¹⁰⁹

2.2.4.1 Jaké jsou důsledky křesťanského rozvodu?

Rozpad manželství je možno označit jako lidskou tragédii, která zasáhne nejen muže a ženu, jejich děti, prarodiče, širší rodinu i přátele. Jiná představa manželství, pro niž věrnost na celý život není žádnou hodnotou, ale břemenem, popřením lidské svobody a doživotním vězením. Tento názor nazýváme **mentalitou rozvodu**, který nevidí v rozpadu manželství nic negativního. Je to jen přechod od jednoho úzkého přátelství k druhému. V základním církevním pohledu na manželství je rozvod manželství jednoznačně nahlížen jako **zlo**. Toto zlo je v nesouladu s Božím plánem pro lidský život a lidskou lásku. Takže rozpad manželství je možno považovat za ovoce hříchu. Z velké lásky vyrůstá nakonec nenávist. Svatý Tomáš Akvinský našel odpověď na otázku, proč je rozvod proti Boží vůli: „*Boha neurážíme jinak než tehdy, když zraňujeme sebe samotní a druhé lidi*“¹¹⁰. Pro většinu zúčastněných znamená rozvod velkou bolest, zklamání, zdrcující pocit odmítnutí a osobního selhání (selhání před Bohem, před sebou samým, před rodinou a před svými přáteli). Rozvod rovněž přináší

¹⁰⁸ 1. Korintským 7, 12-15 in: Bible – Písmo svaté, ekumenický překlad 2004

¹⁰⁹ DENZLER, Georg: *Zakázaná slast*, s. 81.

¹¹⁰ KELLY, Kevin T.: *Rozvod a druhý sňatek*, s. 47

ekonomické i právní problémy. Soudní řízení bývá velmi zdlouhavé, může působit odlidštěně, zejména když se jedná o svěření dětí do péče. Mizí sociální a společenské výhody, které byly založeny na jednotnosti páru. Dále jeden z partnerů přichází o společné přátele, musí si zvyknout na život o samotě. Emočně velmi náročné je rovněž osočování partnerů navzájem. Po rozvodu se mohou objevit i podobné modely chování jako při úmrtí partnera – neschopnost uvěřit a odmítání nové skutečnosti. Může dojít i k depresím, proto takto zranění lidé potřebují odpovídající péči. Někteří ukvapeně vstupují do nového manželství, aby mohli začít znovu. Tady vystupuje do popředí význam pastorační péče, která se v těchto případech musí soustředit především na uzdravení. Uzdravení může mít podobu smíření mezi partnery, někdy i slepení jejich manželství, někdy však tato možnost vůbec nepřichází v úvahu. V případech, kdy není možný návrat zpátky, bere uzdravení na sebe jinou podobu. Nutný je pozitivní přístup ke zraněnému rozvedenému partnerovi. Ten potřebuje pomoc, podporu a uzdravení, ne soud a zavržení. Pastorační péče je vždy orientována směrem k uzdravení a odpuštění. Toto období je pro rozvedeného partnera velmi těžké, protože dosáhnout vnitřního pokání a odpuštění je záležitost dlouhodobá a náročná.¹¹¹ Otázka odpuštění a viny je diskutována katolickými právníky a teology. Civilní právo v mnoha zemích přestalo v případě rozpadu manželství rozlišovat mezi viníkem a nevinnou stranou. Ale v pastorační péči je třeba toto rozlišení zachovat, protože ozdravný postup je u obou zúčastněných stran různý.

2.2.4.2 Je nerozlučitelnost v manželství úkolem na celý život?

*Žena je ke svému muži poutána po celou dobu jeho života.*¹¹²

*Bude nazvána cizoložnicí, pokud žije ve svazku s jiným mužem, zatímco její manžel je naživu.*¹¹³

Touto problematikou se velmi odborně a podrobně zabývala a zabývá řada morálních teologů. Britský katolický teolog a kněz Kevin T. Kelly shromáždil diskuze katolických teologů z celého světa a oficiální vyjádření Apoštolského stolce. Autor se snaží jako morální teolog vnímat partnerský vztah z hlediska manželů třetího tisíciletí

¹¹¹ Tamtéž

¹¹² 1. Korintským 7,39 in: Bible – Písmo svaté, ekumenický překlad 2004

¹¹³ Římanům 7,3, tamtéž

v podmínkách zvýšené rozvodovosti i katolických partnerů. Prevenci rozpadu manželství autor vidí ve zvýšené pastorační péči. II. vatikánský koncil pohlíží na manželství jako na smlouvu – vztah o osobní lásce, která v sobě zahrnuje věrnost na celý život, což koresponduje s tužbami a přesvědčeními většiny lidí při vstupu do manželství jak uvnitř, tak vně církve. Pro současné partnery však není nerozlučitelnost samozřejmostí, ale výsledkem každodenního úsilí o udržení a obnovování vztahů.

Manželství je sociální instituce velmi stará. Jeho život se odehrává v mnoha různých rovinách a v mnoha různých kulturách. Odpověď na otázku, zda je manželství úkolem na celý život, se nehledá snadno. Je to rovnice o dvou neznámých. Na řešení je nutno pohlížet z hlediska historického vývoje společnosti. Manželství je záležitostí dávání a sdílení života mezi dvěma lidmi navzájem. Nerozlučitelnost není sekundární záležitost, o které by mohl rozhodovat pár před manželstvím, ale vychází v katolickém pojetí ze samotné podstaty lásky, ke které se oba zavázali. Pokud však láska v dřívějších manželstvích nebyla přítomna, nebyla její absence důvodem k rozvodu. Hlavním důvodem pro manželství byl jeho instituční charakter s důrazem na smlouvu, s níž oba snoubenci souhlasili. Nerozlučitelnost tedy nevycházela nutně ze vzájemné lásky, ale z pocitu odpovědnosti vůči Bohu, rodině a společnosti. V popředí zájmu rodiny byla její stabilita a výchova dětí. Zakládajícím prvkem manželství nebylo rovnocenné partnerství: sociální role manžela a manželky byla úzce vymezena. Manželství byla rovněž instituce ekonomická – manžel byl živitelem rodiny, takže odchod ženy z této instituce byl chápán jako něco naprosto nepřijatelného. Také odchod muže od rodiny byl méně častý, natož pak rozvod skutečný! Po dlouhé věky platilo: „*Co Bůh spojil, člověk nerozlučuje!*“ V období rozvoje emancipace žen dochází k většímu sebeuvědomění žen, a tím i k zrovnoprávnění s mužem. Přes veškeré zákazy muži vždy nacházeli častěji než ženy únik z manželské věrnosti, což společnost mlčky tolerovala.¹¹⁴

S odpovědí na otázku ***Je nerozlučitelnost v manželství úkolem na celý život?*** se na začátku 21. století ocitáme na křižovatce názorů. I když stále vycházíme z principu nerozlučitelnosti manželství, přidáváme k němu objektivní důvody pro jeho případný rozpad. Také církev prošla dramatickou změnou chápání manželství. Posunula se od chápání manželství jako smlouvy k důrazu na chápání vztahu jakožto základního schématu pro manželství. Nelze již mluvit o historickém modelu manželství, který se díky ekonomickým a sociálním poměrům změnil. Rodina již rovněž

¹¹⁴ KELLY, Kevin T.: *Rozvod a druhý sňatek*, s. 29-36.

nezachovává svoji původní podobu. Co považujeme za objektivní důvody? Pokusme se vyjmenovat některé z nich:

- možnost špatné volby partnera (partner si vzal někoho jiného, než koho předpokládal);
- donucení k manželství (druhá strana mohla hrozit sebevraždou nebo jiný způsob vydírání);
- nekonsumované (nedokonané) manželství;
- tlak současných pohledů na sexualitu, lásku a věrnost;
- hluboké problémy dnešního člověka při utváření vlastní identity;
- závislost schopnosti milovat na celkovém úspěšném osobnostním rozvoji;
- potřeba erotické lásky;
- existenční závislost mužského partnera na partnerce;
- společenský tlak;
- povrchnost ve vidění krásy;
- konzumní společnost;
- volní vlastnosti partnera;
- psychické onemocnění partnera;
- fyzické onemocnění partnera;
- později objevená neslučitelnost priorit a zájmů partnerů;
- alkoholismus či jiná závislost u jednoho z partnerů;
- nedodržování společenských a právních norem;
- neschopnost činit kompromisy tam, kde je potřeba, pokud máme sdílet život s druhým partnerem;
- neuzdravené jizvy, které si přinášíme z dřívějších období (dětství, adolescence, aj.);
- přehnané požadavky na manželské vztahy;
- absence dobrých sousedských vazeb;
- vstup do manželství s přehnanými a nerealistickými očekáváními;
- rozdílnost původního zázemí (patriarchální výchova ženy);
- nezaměstnanost;
- nedostatek volného času;
- špatné sociální podmínky;
- chorobná žárlivost;
- manželství se stává „vězením“;

- odmítání jedné strany obnovovat manželskou smlouvu.

2.2.4.3 Může se křesťan rozhodnout pro druhé manželství po rozvodu?

Tuto otázku řeší papežské rozvázání na základě **petrovského privilegia** nebo **pavlovského privilegia** (viz výše). Druhé manželství po rozvodu je přijatelné tehdy, pokud první manželství nebylo považováno za pravé, nebo pokud je považováno za takové, které už dále člověka neváže.¹¹⁵ Druhé manželství znamená posun od smlouvy ke vztahu. Do druhého manželství je možné vstoupit, jestliže přijmeme **vztahový přístup k manželství**. V názoru na druhé manželství v katolické církvi se církevní autority se rozcházejí. Jedna strana považuje druhé manželství za cizoložství, druhá za svátost či za prostý civilní akt. Zastánci prvního názoru jasně definovali cizoložství. Tento termín sám o sobě má velmi negativní morální náboj, takže hodnotit manželství jako cizoložné znamená, že o něm byl vynesena morální odsudek. Na základě různých přijatých opatření (nulita, pavlovské a petrovské privilegium, rozloučení nekonsumovaného svátostného manželství atd.) Římskokatolická církev neklasifikovala jako cizoložství určitá manželství, která by se zvnějšku jako cizoložná zdát mohla, protože se jednalo o druhá manželství v době, kdy byl první partner stále ještě naživu. **Kánon 915** říká: „*K svatému přijímání se nepřipustí exkomunikovaní a trestaní interdiktum po uložení těchto trestů rozhodnutím nebo po jejich úředním zjištění. Rovněž se nepřipustí ti, kdo tvrdošíjně setrvávají ve zjevném těžkém hříchu*“. Sám Ježíš se na rozvod díval pouze z kategorie lidského hříchu, a proto jím byl druhý sňatek po rozvodu odsouzen jako cizoložství¹¹⁶ Jeho radikální učení o manželství bylo vyjádřeno v myšlenkových kategoriích jeho vlastní doby a jeho vlastní kultury. Rozvod byl pro něho aktivním jednáním obvykle mužského partnera, který se své ženy chtěl zbavit. Z hlediska božího, mravního i právního byl pro něho rozvod činem, který narušoval smlouvu a působil druhému partnerovi nespravedlnost. Proto byl pro něho rozvod hříchem, a druhé manželství vnímal jako cizoložství. V dnešní době je rozpad manželství jinou lidskou skutečností než v jeho době. Podle radikálnějších současných autorů nelze **kánon 915** aplikovat na rozvedené a znovu ženaté a vdané partnery. Z výše uvedeného vyplývá, že v rámci církve existují dvě možnosti, jak pohlížet na druhá manželství v katolické církvi. Otázkou stále zůstává možnost svatého přijímání

¹¹⁵ KELLY, Kevin T.: *Rozvod a druhý sňatek*, s.83

¹¹⁶ *Matouš 19,16* in: Bible – Písmo svaté, ekumenický překlad 2004

pro katolíky, kteří vstoupili do druhého manželství po rozvodu. Církev se sice v současnosti více věnuje pastorační péči rozvedených a znovu sezdáných ve všech oblastech jejich dalších potřeb, ale když dojde na svátosti, stanovuje mez. V této souvislosti se stává otázka přijímání svátosti jakýmsi testem církevní věrohodnosti. Člověk pochybující si klade otázku, zda církev, která není schopna se vyrovnat s rozpadem manželství, je schopna se vyrovnat se životem lidí v současném problematickém světě. Dochází i k pochybnosti, že je církev nositelem Boží lásky pro všechny lidi v dnešním světě.

Shrnutí: Základní principem katolické pastorační teorie je, že svátosti nemají být odmítnuty nikomu, kromě člověka, která je přijímá nehodně nebo by mohl způsobit pohoršení, nebo jsou mu církví odmítnuty. I papež Jan Pavel II. se vyjadřoval nejednoznačně: „*Rozvedení a znovu sezdání se nemají považovat za oddělené od církve, protože jako pokřtění lidé mohou, a dokonce musejí sdílet její život.*“¹¹⁷ Papež rovněž vyzývá celou církev, aby tyto lidi povzbuzovala k aktivnímu zapojení do všech oblastí života církve. Přitom zároveň trvá na tom, že potřebují svátostné smíření, ale to jim musí být odmítnuto, pokud nejsou ochotni radikálně změnit způsob života.

¹¹⁷ KELLY, Kevin T.: *Rozvod a druhý sňatek*, s. 73.

3. DISKUSE

Cílem mé bakalářské práce bylo posoudit manželství z pohledu církevního práva. Manželství jako sociální instituce tvoří neoddělitelnou součást církevní nauky a v některých konkrétních životních situacích může být užitečné se s jeho principy podrobněji seznámit. Pro většinu z nás představuje manželství každodenní běžnou záležitost, nad kterou se příliš nezamýšlíme. Až studiem historických pramenů, církevních dokumentů a odborné literatury pochopíme, jaké hodnoty do společnosti manželství přináší. Při zpracovávání práce jsem jako **primární zdroj** využívala **Kodex kanonického práva**, ze kterého jsem čerpala východiska pro psaní praktické části práce týkající se konkrétních postupů při aplikaci manželského práva v katolické církvi. Manželství se v CIC věnuje **kniha IV.**, jejíž jednotlivé kánony stanovují přesné pastorační postupy a podmínky ve věcech předmanželských, uzavírání sňatku, samotného manželství i jeho účinků. Jiné kánony se zabývají i méně častými, ale pro život katolických křesťanů velmi důležitými případy nulity, rozluky a rozvodu křesťanského manželství.

Dalším **primárním pramenem** byl **Katechismus katolické církve**, který mi pomohl doplnit obraz manželství v pojetí současného římského katolicismu, protože výlučně právní přístup by byl neúplný a neumožnil by mi přiblížit se katolické nauce o manželství v její komplexnosti.

K vypracování teoretické části uvedené v kapitole 2. a částečně i 3. jsem využila jako **sekundární zdroje** práce některých našich i zahraničních teologů a historiků. Studiem uvedených prací jsem získala přehled o vývoji manželství v jednotlivých náboženstvích a prohloubila jsem si své znalosti z oblasti nauky a dějin křesťanství, judaismu a částečně i islámu. Z nich mě nejvíce zaujaly práce německého teologa Georga Denzlera, profesora církevních dějin na univerzitě v Bamberku, který se čtivě, avšak s hlubokou znalostí věnuje dějinám katolické sexuální morálky i fenoménů s ní souvisejících (celibát).

Čerpala jsem rovněž z české kanonické literatury, a to především z děl současných významných právníků Antonína Ignáce Hrdiny, Stanislava Balíka a Jiřího Rajmunda Tretery. Antonín Ignác Hrdina (1953) je vysokoškolským učitelem na plzeňské právnické fakultě a společně se Stanislavem Balíkem vydali učebnici **Kanonické právo**, která je určena posluchačům Právnické fakulty Západočeské univerzity. Významným současným kanonistou je i Prof. Miroslav Zedníček (1931), který působil na obnovené katolické teologické fakultě Karlovy Univerzity v Praze a je

autorem schváleného českého překladu **Kodexu kanonického práva z roku 1994**,¹¹⁸ což byl i mnou využívaný **primární pramen**. Kniha J. R. Tretery poskytuje přehled o základních pojmech církevního práva a o církevním právu ostatních církví a náboženských společností. Píše např. o evangelickém církevním zákonodárství, které se rozvinulo vedle zejména v oblastech s převahou luterského vyznání. Zprvu bylo vyhlášováno světskou autoritou, protože luterská reformace přenechávala vnější správu církevních záležitostí světské moci. Postupně však i ve většině evangelických církví augsburského vyznání došlo k jeho zrovnoprávnění, a tím i k vydávání církevněprávních předpisů orgány církevními. Dnes je evangelické církevní právo uznávanou právní disciplínou, zejména v německy hovořících oblastech.¹¹⁹

V právnické literatuře není jednotný náhled na přesné pojmové vymezení výrazů **kanonické právo** a **církevní právo**. Jejich používání podléhalo značné dějinné proměnlivosti a ještě dnes dochází k jejich častému zaměňování. V minulosti se o tom vedl spor i v řadě právnických spisů a ani dnes není možno tento spor úplně vyřešit. Slovo **kánon** – **canon**, **pl. canones** – přešlo do latiny z řeckého slova, kde znamenalo původně tesařskou šňůru používanou při stavbě budovy, později pravidlo, vzor, normu. Církev převzala toto označení k pojmenování norem, jež používá. Odtud tedy pochází výraz kanonické právo užívaný pro právo katolické církve, a to jak západního, tak i východního obřadu.¹²⁰

Ze **sekundárních** pramenů zmíním ještě knihu anglického morálního teologa Kevina T. Kellyho, který ve svém spise **Rozvod a druhý sňatek** představuje argumenty ve prospěch otevřenější pastorační politiky římskokatolické církve vzhledem k rozvedeným a znovu sezdáným. Na rozvedené nepohlíží jako na **nositele sociálního moru**. Podle jeho názoru jsou rozvedení lidé tragickými oběťmi společnosti postižené nemocí, jejíž příčiny vidí v hospodářské krizi.¹²¹ Souhlasím s jeho míněním, že úloha církve spočívá v podpoře těch, kteří rozvodem utrpěli bolest, i když je otázkou, zda neutěšené hospodářské poměry zapříčiňují morální krizi, nebo naopak. V každém případě by církev lidem v neurovnaných osobních poměrech měly poskytovat duchovní podporu a pomoc, ne jim jejich situaci ještě ztěžovat odmítáním. K takové podpoře sice některé dokumenty **magistery (učitelského úřadu)** – **katechismy** či **Ekumenický direktář** – nabádají, ale praxe, jak seznává a mnoha

¹¹⁸ TRETERA, Jiří Rajmund.: *Konfesní právo a církevní právo*, Praha 1997, s. 53

¹¹⁹ TRETERA, Jiří Rajmund.: *Konfesní právo a církevní právo*, s. 31

¹²⁰ Tamtéž, s. 26

¹²¹ KELLY, Kevin T.: *Rozvod a druhý sňatek*, s. 6

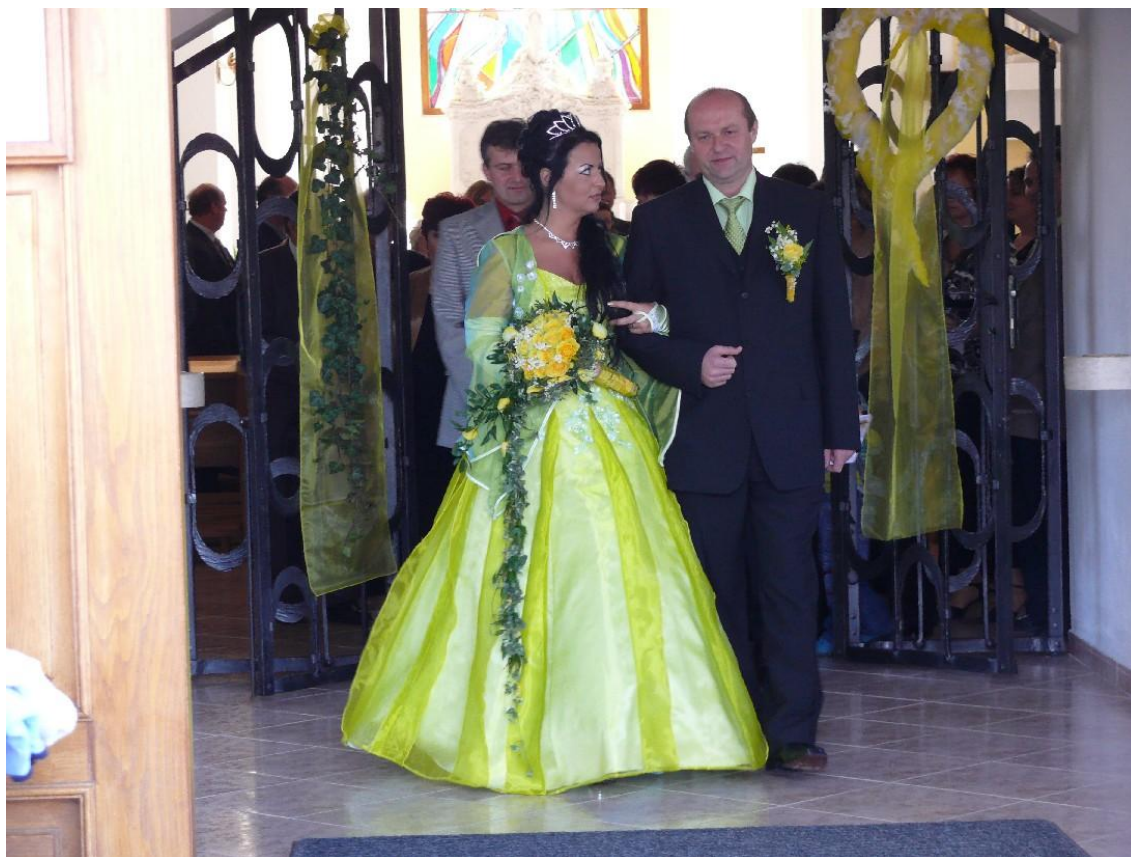
příklady dokládá Georg Denzler, má daleko k ideálu. V duchovním a morálním působení vidím přínos církví, které by svým učením v dnešní složité společnosti mohly pozitivně ovlivňovat život i v oblasti občanského manželského soužití.

Obrázek 1: Naše svatba

Zdroj: soukromý archiv autorky práce

Obrázek 2: Naše svatba

Zdroj: soukromý archiv autorky práce

4. ZÁVĚR

Manželství je **sociální instituce**, která provází lidstvo od jeho prvopočátku a která je pro svou mimořádnou důležitost předmětem zájmu jak státu, tak církve. Historicky manželství regulovaly různé **náboženské i právní systémy (Starý zákon, římské právo)**. Manželství se definuje jako **svazek dvou osob**, obvykle muže a ženy, který je stvrzen právně i společensky a je regulován zákony, zvyky, názory a postoji. To vše vymezuje závazky i výhody, které z něj vycházejí. Ve většině náboženských i sekulárních právních systémů je spojováno s reprodukcí, tedy s plozením dětí, jejich výchovou a péčí o ně. Významnou roli v regulaci manželství hraje i pokrevní příbuzenství, které reguluje možnost jeho uzavírání a naopak zaručuje společenský status dětem v konceptu legitimacy. Manželský svazek se stvrzuje sňatkem a nese s sebou právní důsledky označované jako **manželské právo**. V západní civilizaci je manželství chápáno jako monogamní vztah. Obvykle se rozlišují tři významné aspekty manželství: **sociální, právní a náboženský**.

Jako **sociální fenomén** vystupuje manželství jako smlouva, která se uzavírá před společností, jejíž reprezentant při svatebním obřadu vystupuje jako oddávající. Ten je při církevním obřadu chápán jako **svědek církve (assistens)**, který stvrzuje, že si snoubenci navzájem udělili svátost manželství platným a dovoleným způsobem. Manželství se obecně týká nejméně dvou osob, v některých systémech je podmínkou dovoleného pohlavního soužití a jen děti, které z něj vzejdou, jsou vnímány jako legitimní (manželské). **Právní aspekt** manželství nachází svůj výraz v manželském právu, které jako součást veřejného práva představuje soubor norem regulujících vznik, trvání a platnost manželství. **Náboženský aspekt** manželství je vázán na rozmanitá pravidla, rituály a na **hledání vnitřního smyslu manželství**. V křesťanském kontextu se hovoří o teologii manželství, jejíž pojetí se v průběhu dvou tisíc let dějin tohoto náboženství složitě vyvíjelo. Teologicky se hledání povahy manželství pohybovalo mezi dvěma krajními polohami, z nichž první zastává pesimistický pohled na manželskou sexualitu, zatímco druhá ji oceňuje.

Po dlouhá staletí v Evropě rozhodoval způsob, jakým oblast manželských vztahů upravovalo **právo katolické církve**, tedy právo **kanonické**. **Kanonické právo** má starou historii a jeho počátky spadají do doby raného křesťanství. Začalo vznikat od druhé poloviny prvního století po Kristu, kdy se začaly formovat první struktury církve. Představuje právní řád katolické církve a jejími ústředním orgánem je **Apoštolský**

stolec. Ten je uznáván jako primární subjekt mezinárodního práva veřejného, a to jako jeho jediný primární subjekt nestabilní povahy. Teprve od období státně absolutistických monarchií a také v návaznosti na reformaci, která přestala přisuzovat manželství svátostnou povahu, se objevuje paralelní regulace manželství prostřednictvím státního zákonodárství, které ovšem hojně čerpalo z práva kanonického. Společnými zdroji obou je ovšem římské právo. Lze tak mluvit o přijímání kanonického práva sekulárním právem manželským, a to jak pokud jde o formu uzavírání manželství, tak pokud jde o stanovení manželských překážek a požadavků kladených zákonodárcem na kvalitu manželského souhlasu. Veřejné právo tak poskytuje kanonickému právu autonomii jako svébytné doméně náboženského práva. Analogickou roli hraje v některých islámských státech náboženské právo **šarija**. Při vzniku Československé republiky byl přejat i právní řád rakousko-uherské monarchie včetně práva manželského a rodinného, což znamenalo, že platné byly pouze církevní sňatky. Tento řád vyšel v **Obecném zákoníku občanském v r. 1811** a s různými úpravami platil až do roku 1950, kdy nabyl účinnosti nový **Zákon o právu rodinném č. 265/1949 Sb.**¹²²

Podle platné legislativy je manželství trvalým společenstvím muže a ženy založeným zákonem stanoveným způsobem, přičemž hlavním účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí. Pro křesťany představuje manželství jednu z forem života. Stát i církev společně používají v této souvislosti pojem stav. Za zdroje soudobé evropské civilizace bývají shodně považovány antika, judaismus a křesťanství, jež samo sebe chápe jako završení židovství (**nový Izrael, nová smlouva**). Od počátků křesťanství se názory na manželství vzájemně liší. Někteří antičtí teologové považovali manželství za velmi dobré, druzí hlásali, že **není dobré vstupovat v manželský svazek**. Pro jednoho může být manželství užitečné, pro druhého bez přínosu.¹²³ V posuzování manželství mezi křesťany a nekřesťany není v zásadě žádný rozdíl – obě skupiny vidí jeho účel v zachování vzájemné věrnosti a plození a výchově dětí. Už podle pohanských římských císařských představ bylo cílem manželství plození potomstva a nevěra byla právně postižitelná. Proto se také mnoho mužů v císařské době vyhýbalo manželské odpovědnosti. Zvolili si raději formu konkubinátu, přičemž současné vnímání tohoto pojmu nevystihuje přesně to, co znamenal v antice. **Konkubinát** znamená vedlejší vztah v manželství, v jejich případě šlo o svazek místo

¹²² HRDINA, Ignác Antonín.: *Manželství v současném českém i kanonickém právu*. Dostupné online: <http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/16-hrdin.htm> [Cit. 2013-06-15]

¹²³ STOBOIS, Ionnes: *Anthologikum*, s. 494, 513,524 in MARCHIES, Christoph: *Mezi dvěma světy*, Praha 2005, s. 135

manželství.¹²⁴ **Antické dědictví** v katolickém manželství nalézáme v jeho převládajícím monogamním charakteru, v konceptu legitimacy potomků, v terminologii (matrimonium) i v nerozlučitelnosti slavnostního náboženského sňatku u Římanů, jakkoliv nerozlučitelnost církevního manželství má i vlastní novozákonní kořeny. Pro aténské **archonty-krále**, kteří odpovídali za kult bohů, platila povinnost být ženatý, která je v přímém protikladu vůči pozdějšímu požadavku kněžského celibátu v katolické církvi.

Judaistické stopy v křesťanství nacházíme v monogamním manželství, které existovalo už před Ježíšovým narozením a jehož základem byl příběh o stvoření prvních lidí.

V judaismu jsou stejně jako v ostatních abrahámovských náboženstvích sexuální potřeby orientovány výhradně na manželství. Mají sloužit plození potomstva a stabilizaci rodiny. Rozsáhlá teologická diskuse o tom, zda pohlavní život manželů je sám o sobě pozitivní hodnotou, neutichá ani v dnešní době. Rozpad manželství je v judaismu považován za omluvitelný a někdy i nutný, i když cesta k němu v rabínském právu není jednoduchá. Důvodem k rozvodu mohla být neplodnost jednoho z manželů, ale i případ, kdy žena odmítá intimní soužití. V případě nevěry byl soud zavázán manželství rozvést dokonce i tehdy, když si to manžel nepřál. Rozvod byl výlučným právem pouze pro muže a jeho formální vyhlášení prováděl rabínský soud. Mravní základ Nového zákona nepřijímá tuto jednostrannost, a proto rozvod rovnou odmítá.

Názor, že hlavní cíl manželství je **plození dětí, spojuje tedy židy, křesťany i vyznavače mnoha jiných náboženství**. V souhrnu lze říci, že katolické křesťanství je silně ovlivněno dědictvím starého židovského náboženství i jeho posvátné knihy, **Hebrejské bible**, křesťany označované jako **Starý zákon**. Manželství jako nevypověditelný slib věrnosti s Božím požehnáním, který nemůže zrušit žádná lidská moc, představuje základní princip manželství v kanonickém právu. Pro západní formu **Kodexu kanonického práva** je manželství **posvátným a nerozlučitelným aktem**, přímo jednou ze sedmi svátostí. Východní církve řadí manželství rovněž mezi svátosti, netrvají ale na jeho nerozlučitelnosti. Pomíjivost pozemského manželství vychází od samotného Ježíše, který sám ženatý nebyl manželství považoval za Božím řádem dané, ale vázané na dobu pozemského života. Z jedné strany zradikalizoval manželskou praxi tím, že zakázal rozvod, nevěru neoznačil jen za fyzický akt.¹²⁵ Z

¹²⁴ MARCHIES, Christoph: *Mezi dvěma světy*, s. 142

¹²⁵ *Matouš 5,27* in: Bible – Písmo svaté, ekumenický překlad 2004

druhé strany postavil Boží království důrazně nad manželství a rodinu.¹²⁶ Manželstvím rozuměl „*Bohem ustanovené přechodné uspořádání pro starý svět, které se má proto pečlivě zachovávat. Jeho platnost ale končí nástupem nového Božího světa.*“¹²⁷

Občanská společnost považuje manželství rovněž za velmi důležitou instituci veřejného charakteru. Český právní řád v otázce manželství je do jisté míry ve shodě s právem kanonickým. Nicméně zde najdeme několik podstatných rozdílů. Je to zejména možnost zrušení manželské smlouvy rozvodem (resp. rozlukou), třebaže někdy bývala i ze strany státu respektována nerozlučitelnost manželství u katolických křesťanů. Manželství je v sekulární legislativě chápáno rovněž jako celoživotní společenství muže a ženy, netrvá se však bezpodmínečně na jeho zachování tam, kde manželství už nemůže plnit svou společenskou funkci. Vycházejíc ze zásady rozlučitelnosti manželství umožňuje za podmínek stanovených zákonem zrušení manželství rozvodem. Zákon o rodině předpokládá rozvod manželství jen na základě soudního rozhodnutí. Právní úprava rozvodu manželství je budována na principu objektivního rozvratu manželství, jehož existenci zjišťuje vždy soud. Jiné rozvodové důvody náš právní řád nezná.¹²⁸

Rozsudku o rozvodu manželství musí předcházet rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí po rozvodu. Pokud by to bylo v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody, nemůže být manželství rozvedeno vůbec. Manželství rovněž nelze rozvést, nesouhlasí-li s rozvodem manžel, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma, jestliže mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství, leda by spolu manželé nežili po dobu delší než 3 léta.

Pokud jde o formu uzavírání manželství, kanonické právo vyžaduje sňatek před místním ordinářem nebo farářem a dvěma svědky, a to ve farnosti, v níž má jeden ze snoubenců trvalé nebo přechodné bydliště.¹²⁹ V minulosti tomu tak vždy nebylo. Dnes musí být manželský souhlas vyjádřen veřejně před úředním svědkem a dvěma dalšími svědky, stejně jako v případě českého občanského sňatku, kdy snoubenci činí prohlášení o uzavření manželství veřejně slavnostním způsobem v přítomnosti dvou svědků před starostou (primátorem) nebo pověřeným členem zastupitelského orgánu, v jehož obvodu má jeden ze snoubenců trvalý pobyt. Uvedená úprava vychází z tzv.

¹²⁶ Tamtéž 10,37

¹²⁷ 1.Korintským 7,29-31 in MARCHIES, Christoph: *Mezi dvěma světy*, s.134

¹²⁸ HRUŠÁKOVÁ, D. a kol.: *Rodinné právo*, Brno 1995, s. 52. in HRDINA, Ignác Antonín: *Manželství v současném českém a kanonickém právu*. Dostupné online: <http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/16-hrdin.htm> [Cit. 2013-06-15]

¹²⁹ *Kánony 1108, 1115*

tridentské formy uzavření manželství, kterou přijaly oba kodexy kanonického práva (**CIC i CCEO**) i moderní právo jednotlivých států.

Dnes mají snoubenci možnost zvolit si, zda uzavřou sňatek před obecním úřadem pověřeným vést matriky (**občanský sňatek**), nebo před příslušným orgánem registrované církve či náboženské společnosti (**církevní sňatek**). Novela zákona o rodině z roku 1992 se vrátila k zákonu z r. 1919, který stávil na roveň sňatek občanský i sňatek církevní. Od roku 1950 až do vydání novely zákona o rodině v r. 1992 platila obligatorní civilní forma uzavírání manželství. Církevní sňatky byly sice tolerované, ale právně zcela bezvýznamné.¹³⁰ Pro veřejné státní činitele jako byli soudci, prokurátoři, advokáti, učitelé aj. byly nežádoucí, aby negativně nepůsobily na budovatele socialistické společnosti. Pokud tedy věřící snoubenci chtěli uzavřít církevní sňatek, museli nejdříve postoupit civilní obřad na národním výboru.

Zájem o církevní obřady často projevují i nepokřtění nebo tzv. matrikoví křesťané, protože jsou pro snoubence atraktivnější a slavnostnější. I když všichni projdou pastorační přípravou na manželství a splní podmínky pro uzavření církevního sňatku, mnoho z nich v dalším životě podmínky kanonického práva nenaplní, např. v oblasti katolické výchovy dětí či nepřipustnosti rozvodu. Jiný případ představují tzv. smíšené sňatky, tedy sňatky mezi snoubenci odlišného vyznání. Těm se po II. vatikánském koncilu se již staví méně překážek. Nepožaduje se písemný souhlas nekatolické strany, že bude vychovávat děti v katolické víře, ani bezpodmínečné uzavření sňatku před katolickým duchovním, aby bylo platné. Platné a dovolené je nyní podle tzv. **Ekumenického direktáře** i manželství uzavřené před nekatolickým duchovním. Nepřipouští se však dva oddělené obřady před katolickým a nekatolickým duchovním, ani konání obřadu dvěma duchovními – katolickým a nekatolickým. To vše nachází svůj výraz i v příslušných kánonech CIC.

Výjimkou potvrzující pravidlo, že svátostné manželství není žádnou mocí rozlučitelné, představuje případ, kdy takové manželství nebylo **dokonáno (konzumováno)** manželským stykem, kdy se tedy ti dva nestali „jedním tělem“.¹³¹ Takové manželství může na žádost obou manželů nebo jen jednoho z nich i proti vůli druhé strany rozloučit pouze papež.¹³² V dobách křesťanské antiky, v nichž křesťané představovali menšinu v okolním nábožensky pestrém světě, má kořeny tzv. pavlovské

¹³⁰ HRDINA, Ignác Antonín: *Manželství v současném českém a kanonickém právu*. Dostupné online: <http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/16-hrdin.htm> [Cit. 2013-06-15]

¹³¹ *Matouš 19,5* in: Bible – Písmo svaté, ekumenický překlad, 2004

¹³² *Kánon 1141*

privilegium, které umožňuje rozvod tomu z necírkevně sezdáných manželů, který později přijal křest, i když současný CIC toto privilegium nerozeznává. Přímo papeži bylo vyhrazeno **Privilegium Petrinum**. Jde o dvě privilegia označovaná podle apoštolů Petra a Pavla. Církev měla zájem na tom, aby pokud možno každé manželství, i nesvátočné, tj. takové, kde jedna strana není pokřtěna, bylo svazkem stabilním a celoživotním. Nicméně v určitých případech, v nichž by se uzavřením nového manželství mohla posílit víra křesťanské strany, dávala církev přednost této víře před formálním trváním ztroskotaného nesvátočného manželství a umožňovala křesťanské straně uzavření nového svazku. Jejich užití je však v dnešní době zřejmě velmi vzácné.

Pro dva pokřtěné katolíky však stále platí, „**Co Bůh spojil, člověk nerozlučí!**“ To znamená, že jejich manželství nelze zrušit žádnou lidskou mocí a z žádných důvodů s výjimkou smrti. V současné době, kdy se rozvádí každé druhé manželství, se však tento požadavek jeví jako obtížně splnitelný. Zákaz účasti na svátočném životě církve situaci těchto lidí neusnadňuje. Každý rozvedený je bolestně postižen ztrátou rodiny, dětí, přátel i majetku, a nemožnost přijímat svátosti může prohlubovat jeho těžkosti. Církev by měla těmto lidem pomáhat pastorační péčí a nevyřazovat je ze společenství. Mnohé křesťanské církve svým členům nebrání uzavřít nové manželství. V názoru na druhé manželství se teologové různých náboženských směrů rozcházejí. Jedni trvají na původním názoru, že jde o cizoložství, druzí je považují za prostý civilní akt, jiní i jemu přisuzují svátočný charakter (pravoslaví). Otázkou ale stále zůstává najít možnost svatého přijímání pro katolíky, kteří uzavřeli druhý sňatek. Možné spekulace o rozrůstající se pastorační praxi, která by umožnila rozvedeným katolíkům, kteří žijí ve druhém manželství, přijímat svátosti, rozhodně popřel papež Benedikt XVI. ve svém dopise katolickému časopise **Tablet**, kde se tyto informace objevily:

„Církev znovu potvrzuje svou praxi založenou na Písmu svatém nepřipouštět k eucharistickému společenství rozvedené lidi, kteří žijí v novém manželství. Nejsou schopni tohoto připuštění, protože ve skutečnosti jejich stav a jejich životní podmínky objektivně protiřečí jednotě lásky mezi Kristem a církví, která je znázorněna a zpřítomněna v eucharistii. Navíc je zde ještě jeden zvláštní pastorační důvod. Kdyby ti lidé byli připuštěni k eucharistii, věřící by mohli být uvedeni v omyl či ve zmatek ohledně církevního učení o nerozlučitelnosti manželství.“¹³³

Nový papež **František** (zvolen 2013) se zatím k této problematice nevyjádřil, dá se předpokládat, že jeho názory na tento problém se nebudou od předchozího papeže lišit. Předpoklad, že bude v morálním učení pokračovat v tradici katolické církve,

¹³³ Anglický katolický časopis **TABLET** in: KELLY, Kevin T.: *Rozvod a druhý sňatek*, s.208

naznačuje jeho odmítavý postoj k uzákoňování manželství párů stejného pohlaví, ke kterému v posledních letech přikročily vlády v několika zemích. Odpůrci tohoto procesu se odvolávají na **kánon**

1055 §1, který manželství definuje jako manželský svazek, kterým muž a žena mezi sebou vytvářejí nejvnitřnější společenství celého života, zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch manželů a na zplození a výchovu dětí.

Manželství považuje současná občanská společnost za svazek natolik důležitý, že právní předpisy stanoví také určité překážky, které se nějakým způsobem vztahují k osobám snoubenců a které působí neplatnost manželství, pokud navzdory takové překážce bylo uzavřeno. Zákon rozlišuje případy, kdy manželství sice vznikne, ale pro nějakou vadu je od počátku neplatné, od případů, kdy je učiněn pokus o uzavření manželství, ale vada, která je zde na překážku, je tak závažná, že manželství vůbec nevznikne – ani jako neplatné.¹³⁴

Kanonické právo nerozlišuje neplatnost a neexistenci manželství, zná pouze **neplatnost (nulitu)** manželství, a to z důvodů uvedených již v textu práce.

Na závěr je možno konstatovat, že **institut manželství v církevním právu** vytváří pevnou strukturu, která má zajistit **kvalitní formu života věřících a kvalitní podmínky předávání života** a jež se odůvodňuje mravními nároky křesťanství. Z druhé strany se však přísné podmínky kanonického práva v dnešní rozporné společnosti zdají jako nesnadno splnitelné a někdy i obtížně pochopitelné. Např. lpění na požadavku nerozlučitelnosti manželství vzdaluje mnohé věřící nárokům katolické církve a tím i oslabuje jejich pouto s ní, protože někdy není v jejich silách tyto podmínky splnit. Přijatelnější v tomto směru se jeví právo církví východních, protestantských, ale i judaismu, které v některých případech rozvod dokonce vyžadovalo, i když proces jeho legalizace byl složitý. Z druhé strany tradice i současná podoba církevního práva skoncovala s diskriminující praxí, v jejímž rámci byla možnost rozvodu výlučným privilegiem muže.

Církevní manželské právo tak tvoří významnou historickou, kulturní a právní hodnotu, je rezervoárem historické paměti i kulturních vzorců, na jejichž základě se formovala soudobá civilizace. „*Málokde vyvstává náš orbis catholicus v tolika proměnách, detailech, valérech a nuancích,*“ píše literární historik Martin C. Putna ve fejetonu nazvaném **Chvála Kodexu církevního práva**.¹³⁵ „*Někomu může připadat*

¹³⁴ HRDINA, , Ignác Antonín: *Manželství v současném českém a kanonickém právu*. Dostupné online: <http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/16-hrdin.htm> [Cit. 2013-06-15]

¹³⁵ PUTNA, Martin C.: *Chvály*. Diatriby a kázání, laudace a mystifikace in margine. Petrov: Brno 2001, s. 165

*katolické manželství, monogamní, nerozlučitelné a neopakovatelné, poněkud fádní – ve srovnání se všemi barevnými možnostmi lidského soužití, jaké se nabízejí v postmoderním světě. Ale katolické manželství má daleko více variant, než se lidé domnívají. Může to být manželství platné, svátostné, smíšené, konzumované, nekonzumované, zplatněné prostě, zplatněné od základu, domnělé, neplatné pro omyl co do osoby nebo pro omyl co do vlastnosti osoby. Každý si může vybrat, každému se dostane po jeho chuti.*¹³⁶ Ačkoliv se **Kodex katolického práva** se svou detailností a se svým posvátným, běžnému člověku obtížně srozumitelným jazykem, jehož nedostupnost posiluje i fakt, že jeho překlady do národních jazyků jsou pouze pomůckami bez právní platnosti, může jevit soudobému člověku jako záležitost poněkud antikvárního rázu, přece jen se domnívám, že větší obeznámenost s ním by byla žádoucí. To platí zejména pro ty, kteří se rozhodují pro církevní sňatek, ať už jsou sami katolíky, anebo je katolíkem jejich nastávající. Při hledání odpovědi na otázku, nakolik tato hlubší obeznámenost může někoho přivést k hlubšímu zájmu o katolické křesťanství, je ovšem namístě zdravá skepse. Koneckonců sama církev, vědoma si toho, že jejím hlavním posláním je šíření evangelia, radostné zvěsti o zmrtvýchvstalém Kristu, svůj právní kodex jako pomůcku při svých misijních a pastoračních aktivitách používá jen ve velmi omezené míře.

¹³⁶ Tamtéž

SEZNAM POUŽITÝCH CIZÍCH SLOV¹³⁷

absolutorium	dosažení stupně vzdělání
benefit	výhoda
biřmování	svátost obohacení
direktiva	směrnice, pokyn
direktář	soubor směrnic, pokynů
dispenz	prominutí, zproštění osvobození od povinnosti
ekumenický	týkající se všech křesťanských církví, všeobecný
encyklika	papežský dokument adresovaný všem biskupům
epistola	apoštolský list věřícím
etologie	nauka o chování živočichů a člověka
eucharistie	svátost oltářní
exkomunikace	vyloučení z církve
hermeneutika	teorie, vysvětlení jen pro zasvěcené interdikt dočasný zákaz bohoslužebných úkonů, trest římskokatolické církve
jáhén	duchovní, který přijal nižší svěcení
judaismus	židovské náboženství vycházející z Mojžíšova starozákonního učení
katechismus	stručný výklad církevní (římskokatolické) nauky
kněz	duchovní otec
konkubinát	vztah muže a ženy, kteří nejsou manželé, ale trvale spolu žijí
kontinuita	spojitost, nepřetržité trvání
konvertita	kdo přestoupil na jinou víru, zejména katolickou
kurie	nejvyšší úřady římskokatolické církve
laik	světský člověk, nekněz
liturgie	pevně stanovený řád bohoslužebných úkonů
nuance	jemný rozdíl, odstín
obligatorní	závazný, nutný, povinný
ordinář	katolický duchovní s pravomocí diecézního biskupa
ortodoxie	pevné a nezvratné přidržování se určitého myšlenkového směru, učení, přesvědčení, víry

¹³⁷ ABZ.cz: *Slovník cizích slov*. Dostupné online: abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=ortodoxn%ED [cit. 2013-12-16]

ortodoxní církev	pravoslavná, východní církev
pastorace	církevní správa
pastor	evangelický duchovní
patristika	obor studující teologické myšlenky církevních otců
polyandrie	mnohomužství
polygamie	mnohoženství
primární	prvotní, hlavní, základní
redemptorista	člen kongregace (náboženské obce) Nejsvětějšího Vykupitele
relevantní	mající rozhodující význam, závažný
reskript	písemné rozhodnutí panovníka anebo vysokého úřadu opatřené podpisem
revize	kontrola, prozkoumávání, oprava
sekularizace	zesvětštění, omezování církevního vlivu, převedení do světských rukou
sekulární	světský
sekundární	druhotný, vedlejší
scholastika	hlavní proud středověké filozofie a teologie; neživotný, strnulý, dogmatický způsob myšlení nebo výkladu
šaríja	způsob nazírání, pravá cesta v islámu
talmud	učení; autoritativní celek židovského zákona a tradice
talmudizmus	způsob uvažování v duchu talmudu, dogmatické uvažování, které lpí na formě
teologie	bohosloví; věda zabývající se náboženskou vírou, jejími zdroji a předměty
tóra	svitek s hebrejským textem pěti knih Mojžíšových, z něhož se předčítá v synagoze; pět knih Mojžíšových (Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium)
valér	tónové odstupňování barvy, gradace světla; estetická hodnota v umění

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BALÍK, Stanislav - HRDINA, Ignác Antonín: *Kanonické právo*, Západočeská univerzita. Fakulta právnická. Plzeň 1997, 212 s., ISBN 80-7082-344-5

CLARK, Christopher: *Prusko. Vzestup a pád Železného království*. Nakladatelství Pavel Dobrovský- Beta, Praha 2008, 575 s., ISBN 978-80-7306-357-3

DENZLER, Georg: *Dějiny celibátu*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2000187 s., ISBN 80-85959-61-5

DENZLER, Georg: *Zakázaná slast*. Dva tisíce let křesťanské sexuální morálky. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 1999, 248 s., ISBN 80-85959-48-8

HRDINA, Antonín: *Texty ke studiu kanonického práva*. Západočeská univerzita. Fakulta právnická. Plzeň 1998, 256 s., ISBN 80-7082-419-0

HRDINA, Ignác Antonín: *Prameny ke studiu kanonického práva*. Nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2007, 277 s., ISBN 978-80-7380-039-0

JEDIN, Hubert: *Malé dějiny koncilů*. Česká katolická Charita: Praha 1990, s. 146.

JOHNSON, Paul: *Dějiny křesťanství*. Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno 1999, s. 541, ISBN 80-85959-41-0

KELLY, Kevin T.: *Rozvod a druhý sňatek*. Centrum pro studium demokracie a kultury. Brno 2012, 269 s., ISBN 978-80-7325-729-3

KOSMAS: *Kosmova kronika česká*, Odeon, Praha 1975, s. 260.

KRAFT, Heinrich: *Slovník starokřesťanské literatury: Život, spisy a nauka řeckých, latinských, syrských, egyptských a arménských církevních otců*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2005, s. 319, ISBN 80-7192-516-0

MARKSCHIES, Christoph: *Mezi dvěma světy: Dějiny antického křesťanství*. Vyšehrad, Praha 2005, 252 s., ISBN 80-7021-775-8

PUTNA, Martin C.: *Chvály*. Diatriby a kázání, laudace a mystifikace in margine 1994-2001. Petrov: Brno 2001, s. 175, ISBN 80-7227-107-5

PUTNA, Martin C.: *Obrazy z kulturních dějin americké religiozity*. Vyšehrad, Praha 2010, s. 333, ISBN 978-80-7429-007-7

RANKIN, David: *Tertullianus a církev*. Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno 2002, s. 244, ISBN 80-85959-95-X

TRETTERA, Jiří Rajmund: *Konfesní právo a církevní právo*. 1. vydání, Praha 1997, 331 s., ISBN 80-902045-2-X

RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert: *Teologický slovník*. Zvon: Praha 1996, s. 426, ISBN 80-7113-088-5

Seznam použitých zahraničních zdrojů

LÜDICKE, Klaus: *Der kirchliche Ehenichtigkeitsprozeß nach dem Kodex Iuris Canonici von 1983*, Ludgerus Verlag, Essen 1994, s. 349

GORDON, Michael: *Das Wesen der Ehe*. Die wechselnde Auffassung der Ehe im Wandel der Verfassungsepochen des 20. Jahrhunderts, Freie Universität Berlin, 1978, 325 s.

Seznam použitých internetových zdrojů

HRADILEK, Pavel: Liturgie manželství. In: *Getsemany*, březen 1995. Dostupné online: <http://www.getsemany.cz/node/1772> [Cit. 2013-06-05]

HRDINA, Ignác Antonín: *Manželství v současném českém i kanonickém právu*: Dostupný z: <http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/16-hrdin.htm> [Cit. 2013-06-15]

JAN PAVEL II: *Familiaris consortio*. Dostupné online: <http://www.kebrle.cz/katdocs/FamiliarisConsortio.htm> [Cit. 2013-06-05]

Quintus Septimius Florens Tertullianus: *Ad uxorem*. Dostupné online: http://www.tertullian.org/latin/ad_uxorem_2.htm [cit. 2013-06-05]

Jak zneplatnit církevní sňatek? Dostupné online: <http://www.novinky.cz/domaci/284851-jak-zneplatnit-cirkevni-snatek-treba-obvinenim-z-domaciho-nasili.html> [cit. 2014-01-15]

Seznam ostatních zdrojů

BIBLE: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Český ekumenický překlad, Česká biblická společnost, Praha 2004, 13. vydání, 1291 s.

BOTEK, Libor – DVOŘÁČEK, Jiří – HANUŠ, Milan: *Manželské právo v přehledu*. Pro pastorační potřeby Apoštolského exarchátu Řeckokatolické církve v České republice

(Kán. 776-866 CCEO s přihlédnutím ke kán. 1055-1165 CIC 1983). Apoštolský exarchát. *Řeckokatolické církve v ČR a Institut sv. Kosmy a Damiána*: Praha 2008, s. 47, ISBN 978-80-254-3078-1

Codex Iuris Canonici. Kodex kanonického práva. Úřední znění textu a překlad do češtiny. Latinsko-české vydání s věcným rejstříkem. Zvon: České katolické nakladatelství, Praha 1994, 811 s., ISBN 80-7113-082-6

Direktář provádění ekumenických principů a norem. Sekretariát České biskupské konference. Praha 1994, 98 s.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Zvon, Praha 1995, 603 s., ISBN 80-7113-089-3

Katechismus katolické církve. Zvon, Praha 1995, 793 s., ISBN 80-7113-132-6

Zvěstování víry I.-II. Holandský katechismus. Díl II. Sít': Praha 1996, s. 423, ISBN 70-901571-8-1

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Laura Hannah Vyoralová

Obor: ŘÍZENÍ LIDSKÝCH ZDROJŮ

Forma studia: KOMBINOVANÁ

Název práce: Manželství v církevním právu

Rok: 2014

Počet stran textu bez příloh: 52

Celkový počet stran příloh (obrázky, cizí slova): 4

Počet titulů českých použitých zdrojů: 17

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 2

Počet internetových zdrojů: 5

Počet ostatních zdrojů: 7

Vedoucí práce: PhDr. Aleš BŘÍZA